ANTE ŠEPIĆ

»ZĀKÔN KAŠTÈLA MOŠĆENÎC«

prijepisi njegovi, tekst i jezik

(Prihvaćeno za štampu u »Radu« (lingv.) na 4. sjednici V. odjela od 17. V. 1956.)

I. UVOD

U posljednje vrijeme se kod nas i na strani opaža sve jače zanimanje za statute (zakone) naših drevnih općina, naročito onih s područja sjevernog Jadrana, u Hrv. Primorju i u Istri. O tom nam svjedoče mnogobrojna djela i članci, koji razmatraju ovu materiju u različitim oblicima.[1] Svi ti radovi, kao i oni raniji iz te oblasti (Jagić, Rački, R. i I. Strohal, M. Jasinski, J. Žontar, N. Žic, B. Grekov, M. Kostrenčić i dr.), obrađuju naše statute s gledišta povijesnog ili društvenog. Međutim, nedavno sam ja načeo jednu drugu njihovu stranu: prikazao sam jezik istarskih statuta (veprinačkog i kastavskog) u vezi s ostalim našim hrvatskim statutima kvarnerskoga područja, sa Zakonom vinodolskim, krčkim (Vrbničkim) i Trsatskim statutom, koji pripadaju svi istoj jezičnoj skupini sjeveročakavskoj.[2] Iz više razloga nisam u toj radnji uzeo u obzir »Zakon kaštela Mošćenic«, najmlađi od statuta istarskih na našem jeziku. To, eto, činim sada. U ovoj ću raspravi iznijeti u prvome redu jezik M. z., ali ću se također osvrnuti i na dosadašnje prijepise, odnosno izdanja njegova i objelodaniti tekst rečenoga zakona onako, kako smatram, da bi trebalo da se čita.

Mošćenice, tiho mjestance pitome Liburnije, na padinama Učke gore, nedaleko Lovrana i Opatije, spominju se dosta kasno, tek na izmaku XIV. st. u poznatoj glagoljskoj listini od 2. XI. 1395., kojom se uređuju granice između Kožljaka i Mošćenica. Ali bit će da je to naselje ipak

[1] Leicht F. S., Note agli statuti istriani. Venezia 1949. Atti e memorie della Societa' di archeologia e storia patria. Sv. 33.; Barada M., Hrvatski vlasteoski feudalizam po Vinodolskom zak. Zagreb 1952. Djela Jugoslav. akad. 44; Kostrenčić M., O radnji prof. dr. Barade: Hrvatski vlasteoski feudalizam Zagreb 1953. Predavanja održana u Jugoslav. akad. sv. 9; Mandić O., Slobodni seljaci Kastavske gospoštije. Riječka Reviia. Rijeka 1953., str. 31–36; Beuc I., Osorska komuna u pravno-pov. svijetlu. Vjesnik Drž. arhiva, Rijeka 1953.; Milić I., Porijeklo prava bližike na prvokup i otkup nekretnina. Zagreb 1952. Historijski zbornik V. 3. 4., str. 299–310.

[2] Šepić A., Jezik hrv. općinskih statuta istarskih i primorskih. Zagreb 1953. Rad Jugoslav. akad. 295.

mnogo starije. Starodrevni grad s kulom, koja je branila čitav kraj s morske strane, gdje su se u kopnu usjekle prirodne uvale draška i svetoivanjska, sa starinskom lozom i legendarnom ladonjom, pod kojom su narodni suci i župani dijelili pravdu, mirno se šćućurio gore na brijegu, kao da sanja o prohujalim vremenima. U stara vremena Mošćenice su pripadale neko vrijeme (do 1584.) Riječkoj gospošiji, a kasnije su bile dio Kastavske kapetanije kao slobodna općina sa samostalnom unutrašnjom upravom i nižim sudstvom, kao što su bile u neposrednoj blizini i općine Veprinac i Kastav.

Mošćenicama je bilo na čelu Veliko vijeće (Veli očiti svet ili sud) sastavljeno od 36 članova (staraca, starejih), odnosno Malo vijeće (Mali svet) od 12 ljudi izabranih između članova Velikoga vijeća, koji su obavljali sve upravne i sudske poslove. Između članova Velikog vijeća birali su se (prikladali) općinski časnici: župan, sudac, komunšćak, satnik i kancelar svake godine na Posteljičinu (2. febr.), kada su u ruke izabranoga župnika (plovana) polagali i svečanu zakletvu, da će pravo raditi. Također taj dan bio je dužan kancelar da položi račun puku o radu pojedinih časnika: »ima povedat puku, kako je prošlo leto, ako je župan, ale sudac, ale komunšćak, ale satnik delal ke stvari bi bile zvan zakona, neka puk se zna ravnat, i druge stvari, ke bi potrebno za grad ale guveran« (str. 25). Izboru je pribivao redovno kapitan Gospoštije, dok je izbor morao da potvrdi rektor isusovačkoga kolegija u Rijeci.

U crkvenom pogledu Mošćenice su potpadale pod biskupiju pulsku, odnosno od g. 1830. pod biskupiju tršćansko-koparsku. Uz župnu crkvu postojao je kolegijalni kaptol (kapitul), kojega su članovi smjeli biti u prvom redu domaći redovnici (str. 31). Za taj kaptol prepisao je (1767.) domaći sin o. Fr. Ks. Šepić iz glagoljskoga brevijara oficije za cijelu godinu.

Povijest Mošćenica je tijesno povezana s onom Veprinca i Kastva. Njihovu sam prošlost u krupnim crtama prikazao u već spomenutoj svojoj radnji, pa se ne bih htio ovdje da ponavljam.

Spis, o kojem ovdje raspravljamo, uređuje taj unutrašnji život Mošćenica. To je knjiga, u kojoj »su pisani svi zakoni, ki su overševani od let 1501. sve do sada« t. j. do g. 1627., kada je zakon bio prepisan. Ali zbornik sadržava i starije neke odluke iz g. 1470. do 1603., kao i novije dopune i izmjene, što zahvataju razdoblje do 9. VII. 1753.

II. POREČKO-RIJEČKI RUKOPIS

»Zakon kaštela Mošćenic«, kojega je izvornik možda bio sastavljen glagoljicom, dopro je do nas u jednom hrvatskolatiničkom prijepisu iz 18. st. što ga je pronašao malo pred I. svjetski rat (1911.) prof. Nikola Žic u Zemaljskom odboru za Istru u Poreču na osnovu indikacija Ivana Koblera, koji u povijesti grada Rijeke kaže: »... Nell' archivio provinciale di Parenzo si conserva un manoscritto croato di non dubbia autenticità, il quale

comprende gli statuti di questo comune (t. j. Mošćenice) nel dialetto che ancor oggidi' si parla in questa parte dell' Istria ...«[3] Njegov tekst je prof. Žic štampao bez naučnog aparata u IX. programu gimnazije u Pazinu za šk. g. 1911/1912.

Uz kratku uvodnu riječ i tumač-rječnik objavio je iste godine tekst M. z. Rudolf Strohal (Strohal R., Mošćenički statut. Südslavische Revue, Zagreb 1912. G. I/26–I/29.). Isti je zakon dvije godine kasnije (1914.) izdao, popratio bilješkama i tumačem profesor češkoga univerziteta u Pragu dr. Karel Kadlec.[4] Međutim je uskoro planuo I. svjetski rat i potom došlo do talijanske okupacije i aneksije Istre. I dugo nismo znali ništa o ovom našem spomeniku. Kao da je bestraga nestao. Bojali smo se za njegovu sudbinu, jer su Talijani zatirali u Istri sve naše. Ali zahvaljujući upornom traganju prof. Žica,[5] saznali smo, da ovaj prijepis M. z. ipak postoji. Na kraju spomenutoga članka ima ova Žicova bilješka: »Naknadno dodajem i ističem, što nađoh na str. 835 službene publikacije »Le accademie e le biblioteche d'Italia nel sessennio 1926/7–1931/2«, Rim 1933., koju je izdala Direzione generale delle accademie e biblioteche u Kraljevini Italiji: »Il restauro con velo di seta di due importanti manoscritti della Biblioteca di Pola: Lo statuto di Parenzo e quello di Moschienizza (copie cartacee del sec. 17). Prema tome je sada Mošćenički statut dobro spremljen u Puli.« I doista, rečeni se prijepis nalazio u Puli u mjesnoj »Biblioteca provinciale dell'Istria« (sada Naučna biblioteka) sve do II. svjetskog rata, kada su ga s drugim dragocjenostima spomenute biblioteke sklonili na sigurno mjesto. Poslije oslobođenja Istre od strane naše Narodnooslobodilačke vojske prenijet je rukopis u Rijeku, u tamošnji Državni arhiv, gdje se i sada nalazi (pod br. 14.) među statutima, koji se ondje čuvaju, te nosi još prijašnju signaturu »Biblioteca provinciale dell' Istria № 468«. Rukopis, koji je sav pisala jedna ruka, osim završnoga dijela, vrlo je čitljiv. Uvezan je u kožu i pisan je na podebljem papiru; veličina mu je 30 : 21 cm; paginirano je olovkom 40 str., od kojih su neke prazne (29, 34, 35. str. i od 40. str. dalje još tridesetak strana). Statut je prilično dobro sačuvan. Nešto je oštećen, te nedostaje tekst na str. 1. (desni ugao), na str. 2. (lijevi ugao), na str. 3. (samo malo desni ugao), na str. 4. (vrlo malo, pri dnu), na str. 13. i 14. (nešto na dnu, na vrhu i s lijeve strane). Oštećene su stranice, međutim, god. 1930., kako stoji zabilježeno na posljednoj strani, bile podstavljene u Veneciji mrežastim svilenim tkivom, te se i preko njega može tekst nesmetano čitati.

Iz navedenoga članka prof. Žica saznajemo, dalje, da se ovaj prijepis M. z., prije negoli je došao u Poreč, nalazio u Mošćenicama, gdje ga je imao u rukama u Općinskom poglavarstvu svećenik Jakov Volčić i prepisao. Kako je rukopis došao iz Mošćenica u Poreč i kada, ne da se točno

[3] Kobler Giov., Memorie per la storia della liburnica citta' di Fiume. Fiume 1896. Sv. I. str. 281.

[4] Kadlec K., Mošćenický statut. Příspěvek k seznění právních řadů chorvatské obec v Istrii ve stol. XV.–XVIII. Rozpravy české akad., Prag 1914. Třida I. číslo 53.

[5] »Mjesečnik«, glasilo Pravničkoga društva u Zagrebu. G. IX. br. 9 i 10, str. 432–436.

utvrditi. Prof. Žic drži, da je to bilo »prije 1870. g., možda između god. 1867. i 1871., kada je službovao (Jakov Volčić) u Kastvu ili najvjerojatnije između g. 1847. i 1855., kada je kao kapelan u Voloskom, odnosno u Veprincu, bio bliže Mošćenicama«.

Volčićev se prijepis M. z. čuva u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (sign. R 5181). Taj je prijepis Volčić u svoje vrijeme poslao svome zemljaku prof. Franji Miklošiću u Beč, a nakon Miklošićeve smrti, zajedno s njegovim papirima i bilješkama, došao je u posjed prof. V. Jagića. I upravo u jednom dijelu te ostavštine (sada u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu) otkrio je prof. Žic i ovaj prijepis M. z.

Posjedujemo, dakle, u svemu dva prijepisa M. z. i tri izdanja. Žicovo je izdanje u grafiji Porečko-riječkog predloška, Strohalovo i Kadlecovo u novijem hrvatskom pravopisu. Volčićev prijepis (također u novom pravopisu) nešto je potpuniji od ostala tri izdanja, jer je prepisan ranije (nek'h 70 godina), kada je spomenik vjerojatno bio manje oštećen.

Ovaj se naš zakonik ističe neobičnom, posebnom, potpuno svojom grafijom. U našoj literaturi nema nigdje nešto slično (Maretićevom »Istorijom hrvatskog pravopisa latinskijem slovima« nisam se mnogo koristio, jer on nije – izuzevši Franju Glavinića – uopće ispitao grafiju istarskih latiničkih spisa).

Već je prof. Žic dobro opazio, da je »u Mošć. st. pravopis nedosljedan i nezgrapan«, ali ipak smatra, »da su i ovakovim pravopisom dosljedno i spretno pogođene mnoge nianse lokalnoga govora«.[6] Pisari odnosno prepisivači M. z. (Stanislav Nagovetić, pop Rudan, Anton Rubinić, Bartolomej Bradičić, Anton Lazarić i Iv. Krst. Tomičić) bili su, to se vidi u svakom njihovu retku, upravo na stotinu čuda, kako da prilagode suvremenu tal. latiničku grafiju pisanju naših riječi. Naši pisari kao da se uopće nisu ni osvrtali na kakve pravopisne propise, stvarali su svakovrsne kombinacije i permutacije, tražeći zgodne znakove za hrvatske glasove. Ali nisu bili dosljedni. Jednu su te istu riječ pisali gotovo svaki put drukčije, čak i na istome listu, u istom retku, izražavali su isti glas različitim znakom. Oni pišu na pr. ovako: *Recan, Reccan, Recan, Reççan; succa, sudaz, sudci, sudça, sudazç; ça, çca, zça, za,* i t. d. tako, da se u ovoj njihovoj grafijskoj zbrci može s teškom mukom snaći i čovjek, koji pozna mjesni govor mošćenički.

Osim toga i naš spis prema talijanskom pravopisu udvaja suglasnike, rjeđe samoglasnike. To su činili naši pisari nekad možda zato, da bi označili kvantitet sloga. Ali ponajčešće samovoljno i vrlo često krivo. Udvaja se svaki suglasnik, a i poneki samoglasnik, u sredini riječi, ili na početku, bez razlike, u najstarijem dijelu Zakona i na novijim stranicama njegovim.

Evo, kako izgleda to udvajanje:

bb: *nebbisse, ribbi, potrebbi, ubbogem, dobbu, rabboti;*
cc: *ceccat, socciva, sudcca, nocchi, Reccan, Kliuccu, psenicce, occiti;*
çç: *paççat se, Reççan, obiççai, sucça, raççun, occitem;*

[6] IX. program c. k. vel. gim. u Pazinu za šk. g. 1911/12. str. 2.

ee: *drugee;*
gg: *imaggiu, suggen;*
ii: *ziignat, dostogii;*
kk: *okklical, sekkal;*
ll: *dersalla, dellali, illiti, alle, malla, vella, zauezzallisse, ostallemi;*
mm: *communschiak, communsko, imma;*
nn: *supannu, poslannemu, xiuinnu, capitanna;*
pp: *koppi, suppanom;*
rr: *terrat, terraju;*
ss: *pissani, kissu* (ki su), *Cessaroue, nasseh, prossa, Vesselgia, akosse, musse, nebbisse* (ne bi se), *possile* (po sile), *cossit, possebe;*
tt: *Mattegiem, mettat, Matissa, ratta, tatta, mattere, otte, letto, chmettu, lettgni;*
uu: *ouui, uukega, Vdouuicam, keruui, uunutre, louui;*
zz: *pirevizze, polouizza, Moschienizz, messezza, gourzzu, klizzat, Benezzia, Rezzan, kriuazz, Marzza, starzzi, kljuzzi, zauezzallise.*

Osim toga u našem prijepisu spajaju se po dvije tri riječi zajedno. Vezuju se redovno enklitike i proklitike s riječima, na koje se one naslanjaju, odnosno prislanjaju: *kakosse, dasse, kessu, togie, branitga, rotigih, budissi, morel* (more li), *ucignienoi* (učinjeno je), *terbisse* i dr.: *Vapraudah, sbenefacturom, sgnimi, stakouem, zostalemi, zruk, possile.* Jednako se obično sastavlja negacija s glagolom, a vrlo se mnoge općene imenice pišu u rečenici velikim početnim slovom.

Napokon, da bude zbrka potpuna, u našem spomeniku nailazimo na neke znakove nad samoglasnicima *a, e, i, o, u,* pa i dva i tri na pojedinim riječima, u obliku našega kratko-uzlaznog odnosno dugo-uzlaznog akcenta. Ali to nisu ustvari akcenti, oni nemaju nikakva utjecaja na izgovor pojedinih slogova ili riječi. To su tek neki dijakritični znakovi, koji su se metali od navike. Ti znakovi dolaze i u najstarijem i u najnovijem dijelu Zakona.

U svemu ima otprilike 517 ovakvih znakova, i to na višesložnim riječima ´ i `. Znak (´) stoji na vokalu e na svakom slogu: né, gré, prés, *kmétom, céssarouega, giédan, vréme, récenimi, Réskoga, dérsani, suétniki, suét, remédiat, régiment, pérsonah, précastnoga, rékol, déllat, téragiu, tréti, déssetu, potuérdilgie, spoménutgie, starému, suakému, storénu, naucénoga, cetérdesset, otéllo; pirevizzé, suaké, sueténh, pastéh, tolikaisé, ballotané, bissé, uagradé, postouanéh, obnaidé, sdignutgié, pedessét, imagiusé* i t. d. Rječe imaju neke riječi i po dva takva znaka: *déssétoga, nédéglni, Bénétazku, possésséh, préséntat, prituérgéni, praudéném, Régiméntu, nérnéssu, pernésséneh, pérué, urémé, priuogliéngiém, pérò* (2 puta). Riječ *rasdégliéngié* ima čak tri akcenta. Drugi znak (`) stoji redovito na vokalima *a, o, u* i to samo u jednosložnim riječima: *dà, nà, tà, và – pò, stò* (i *dvestò*), *tò, zlò, ù.* Katkad ima ovaj akcenat negacija *nè,* a znak ´ stoji protivno gornjem pravilu na vezniku *dá.* Mimogred napominjem, to je dosta rijetko doduše, da je ipak tu i tamo u našem spomeniku

upotrebljen i apostrof: *s' gospodum, s' obligom, s'ostallemi, z' ostalemi, u' nocchi, d' imagiu, d'ossam.*

Sada da vidimo, kako su u ovom prijepisu prikazani naši glasovi c, ć, č, h, i, j, k, lj, nj, r, s, š, u, v, z, ž:

C = najobičnije *zz: Moschieniz, za, messeza, starzi, polouizza, gouorzzu;* nešto su rjedi znakovi *c, ç, zç, t: kancelaru, psenice, cel, redounici, succi; okkliçal, vdouwiçam, sudçeh; sudazç, uanzçalla, sudzceh; licentie, presentiu, appellationi, sententia.*

Č = ponajvećma *ç, çç: Reçana, obiçaju, raçun, odluçili, naççinom;* pa onda *zç: zça, zçauli, zçuuari, zçuuat;* zatim *c: Recan, cast, prauično, uecni, receno, occiti.*

Ć = *chi, ch: Moschieniz, occhie, kucchia, plachia; uech, moch, pomoch, neouersujuch.* Jednom dolazi *chj: plachju,* odnosno *chij, chijutil* (14), ali držim, da je to pogreška; za *t* + *j* ima *tgi: spomenutgie.*

G = *g: gospodu, knigah, blagom, drugeh* i dva puta *gh: prek Draghi* 33, *nemoghu* 57.

H = *h: behu, pohuaglieni, leteh, grehe* i 3 puta *gh: stragha* 23, *ouegh* 22, *sueg* 44.

I = *i. illiti, prikladaju, rani, prit, cinit;* u komparativu ima jednom *ij* u: *staregij* 22, i nekoliko puta u: *obijcaj 39, 40, 57.*

J = rjeđe *j : imajte, arbitrij, prikladaju, dostojno, imej, starejeh, stancij* (gen. pl.); češće je samo *i: daie, broi, gnoi, suakoi, tolikoise, ucignienoi;* zatim *gi: najpregia, giedan, megiu, Giurgia;* i samo *g: Matteg, imegte, colleg, regimenta, dobrougna* (3 puta), *luga, agdi;* vrlo često između dva vokala nema nikakvoga znaka za *j: Boxie, Marie, stariem, prietak, niednoga, daie, suoiem;* za *ji* dolazi *j, ij: pristoj, pristoij.* Ima i posebnih oblika i primjerima: *naijdu* 43, *daruije* 47, *collejg* 54, *imejg* 54, *imejgte* 54, *obicajg, stareghi* 33, *hudobju* 47, *Visnijoj* 51. Mislim, da se tu radi o jednostavnim pisarskim omaškama.

K = obično *k: skupa, kmet, kako, potok, reki, zakonu* – ali je čest znak *c: zaconu, cupit, cako, scupit, satnica, ceccat* i t. d., pa *ch., schupit, suetnicha, satnich, chmeskem, clouech, gubitcha, suetnichi;* za *kv* nalazimo *q: quadernu, creauene;*

Lj = *gli : uoglie, zgubgliuju, roditegliom, bogli* – ali i samo *gl: xemael, priuoglel, nedeglni, dobrouoglnim,* zatim *li: sgublienja, sgublieno, prigliedat, kliucci, sgublia* – i jedared *lj: kljuzzi* 54, ali je to vjerojatno pisarska ili prepisivačeva griješka; *l* + *j* = *lg: vesselgia.*

Nj = redovito *gni: gniegouega,* knigah, *megnieh, gnim, ucignieno,* potom nalazimo *gn: ragnen, gnegouega, procegnena, Cragna, segnal, napugnuje;* nekoliko puta zabilježio sam *nj: znanja* 30, 40. *Cranjsku* 54, *pomagnikanja* 59, *prituergienje* 54, *sgublienja* 46, a katkada ima i *ni: preuisniega* 53, *znania* 40; ima i kombinacija *ng: Crangski* 51, *snangiem* 54, *pomangkangia* 54, koje redovito stoji za *n* + *j: gouorengiu, razkladangie, pomangkangia, suedengia, dopuschiengia, nesnangie.*

R vokalno je stalno *er: peruo, smertne. berzo, uzdersat, potuergeni.* Jedared ima čisto *r: naipruo* 47, ali je to valjda pogreška.

S = *s* ili *ss: sada, smo, slobodni, messo, pissani, prossa.*

Š = *s: postengie, sest, skodu, gios, naslo, nistar,* i *ss: nassi, nassal, oduisse, besse, prossen, odlucisse.*

T = *t,* ali jedared i *th: Barthola* 51.

U = *u* u minuskulama i u majuskulama; izuzetak čine: *vcinil* 31, *vcini, vbbogem* 46.

V = *u* uvijek u minuskulama, osim koji pojedinačan slučaj sa *v:* u majuskulama samo *v,* izuzevši *Uisgni* 46.

Z =*z: zakoni, zual, razuod, razumese, zet, prez, pozna;* čest je i znak *s: sa* (prijedl. za), *sna, rasbit, pres, najisadgni, uasdan, dersat,* i 2 puta *x: xemagl, ximgliu* 23, odn. 35.

Ž = *s: dusni, dersalla, supana, tusi, tusbe, podlosnichu;* onda *z: uziuat, zita, ziuina, nize, ziri, zemun;* prilično je rijedak znak *x,* koji dolazi (6 puta) samo u 3. dijelu Statuta (osim tradicionalnoga »*supana*«). Ovaj znak nalazimo u riječima: *xiout* (3 puta), *xiue* (2), *Boxie* (2), *Anxa* (1), *uxiuat* (2), *uxiuateglia* (1), *duxan* (2), *xiuina* (6), *xir* (1) *xito* (1), – pored: *dusni, dusan, duzni, ziuina; uziua; ziri; zita; Anza.*

III. OSTALI PRIJEPISI M. z. I NJEGOVA REDAKCIJA

Iz rečenog razabiremo, kako treba da se, uglavnom, čitaju navedeni znakovi. Ali znakovi za *c, z, s – č, ž, š* ostaju nam i dalje tajnom. Iako znamo, kako se pišu, t. j. *c* kao *z zz c ç zç : z* kao *zsx; ž* kao *zsx;* a kao *s ss; š* kao *s ss,* ipak ne umijemo točno pročitati riječi kao: *cast, receni, ucinit, dusnu, uzdesta, uzdersat, uziuat, slozille, kastell, nassa, proslo, ouerseuani, xemagl, ximgliu* i t. d. Je li pravilno, kako su reproducirane, ili ih valja izgovoriti: *čast, rečeni, učinit, dužni, uzderžat, naša, prošlo, žemalj, žimlju* i t. d. Čovjek dolazi u iskušenje, da kratko odsiječe: Ti su ljudi jednako bilježili glasove *c, z, s i č, ž, š,* znači, nisu ni u govoru između njih činili nikakve razlike – i pitanje je riješeno. Ali predmet ipak nije tako jednostavan, kako se čini, i mi ćemo se morati ponovno na nj vratiti malo kasnije. Prethodno treba da nađemo odgovor na neka druga pitanja, koja nisu manje važna, i to: Tko je sačinio prijepis M. z., odakle je bio prepisan, kakav je bio izvorni tekst M. z., glagoljski ili latinički, je li jezik originala bio hrvatski ili koji drugi, zatim da li je M. z. u svom sadašnjem obliku jedinstvena cjelina, ili je sastavljen od pojedinih dijelova, koji su redigirani u različito doba od različitih redaktora, da li njegovi dijelovi sadrže biljeg starije ili novije redakcije s obzirom na grafiju i jezik?

Na prva dva pitanja lak je odgovor. Prijepis je sačinio g. 1705. kanonik Anton Lazarić (»... io can.co Antonio Lazarich, Vice Canceliere della Communità ho fedelmente ricopiato il pñte dal uecchio statuto ...« str. 48. odn. 59), i to »od jedne stare kvaderni«, što je »bila zlo tratana, i štrapacana, i razderta va vreme od gveri ili rata z Benecani, ka je bila leta 1616 ...«. Malo je teže kazati, da li je izvorni tekst M. z. bio pisan glagoljicom ili latinicom. Ja sam malo prije nabacio, da je prvotni tekst M. z. možda bio pisan glagoljicom. Držim, da se ova pretpostavka a priori ne smije isključiti, ma da u čitavom M. z. nema ni traga kakvu znaku, kakvoj riječi ili izričaju, u kojem bismo mogli naslutiti utjecaj crkvenoslavenskog odnosno čakavskog glagoljaškog jezika, koji je vladao u književnosti u ovom dijelu Istre, Međutim, ako imamo na umu činjenicu, da je M. z. nastao u kraju, gdje je glagoljska tradicija bila vrlo živa, da su upravo Mošćenice bile jedno od aktivnijih središta naše glagoljske pismenosti u Istri, da su na tlu mošćeničke općine i na onom njezine bliže i dalje okolice bili pisani poznati glagoljski spomenici, kao što su: Razvod međa među Mošćenicama i Kožljakom od g. 1395., isprava iz Lovrana od g. 1410., ona iz Visoča kod Lovrana od g. 1454., iz Kraja kod Mošćenica od g. 1485., natpis plominski iz 1459. g., natpis u Čepiću od g. 1492., Zakon ili statut lovranskoga kaptola od g. 1480. i dr., ako držimo pred očima, da su mošćenički javni »nodari« ostavili čitave snopove svojih instrumenata (do nas ih je došlo, doduše, vrlo malo) na glagoljskom pismu, i da je među tim »nodarima« bio i kanonik Petar Lazarić, koji je 10. IV. 1627. na molbu svojih sumještana pregledao »stari zakoni«, i da je jedan dijelić M. z., onaj od g. 1551., pisao pop Rudan, koji je po svoj prilici identičan s onim popom Brnabom, »pridivkom Rudan«, koji je sastavio glagoljsku ispravu od g. 1571.; ako napokon još istaknemo okolnost, da je Statut grada Vepinca, koji je zajedno s Mošćenicama sačinjavao Kastavsku gospoštiju, bio pisan glagoljicom, mislim, da ima dovoljno razloga, da smijemo pomišljati na mogućnost, da je i original M. z. bio sastavljen glagoljskim pismom.

A nije li M. z., ili koji njegov dio, možda bio sastavljen na nekom drugom jeziku? U tekstu M. z. nisam nigdje vidio traga latinskom jeziku, izuzevši ono nekoliko juridičkih fraza i formula (sub p na iuris 59., mppa, Can. cus extraxit 59; u datumu: na 15. Xb ra 1554. 59., Graz 19. X b ris 1661. 59.), a nisam naišao ni na nešto, što bi govorilo u prilog njemačkom predlošku, osim ako ne ćemo uzeti, da je utjecaj ovoga posljednjega česta upotreba pokazne zamjenice *tai, ta, to* za njemački određeni član (mi smo dužni od *teh* zemalj: od svakeh *teh* zgora imenovaneh plodi 23., i *ta* rečeni plovan 24., da se *ta* takov zločinac 38., Ta prodaja od komunadi se razume ... 58.), ali ta je pojava obična i u drugim istarskim spomenicima (na pr. Kastavski stat.).

Prema tome neki latinski ili njemački predložak M. z. ne dolazi u obzir. Ali se ne može reći, da nije postojao neki koncept teksta na talijanskom. Mletačko-talijanski se jezik provlači, više manje kroz cijeli tekst M. z. Utjecaj se njegov osjeća osobito u leksičkom dijelu i u frazeologiji (ispor. str. 82–91). Ali nas i stilizacija nekih mjesta upućuje na

talijanskih način izražavanja, tako te možemo ne oklijevajući pretpostaviti, da su neki pasusi M. z. bili koncipirani na talijanskom jeziku i potom prevedeni na hrvatski i unijeti u ispravu. Kako se inače mogu protumačiti ovakvi stilski obrati: »Budući vnogo svetli i vnogo časni gospodin otac Frančeško, rektur časnoga koleja reškoga, razumeli i videli, da poštovani starci od ovoga mesta, da kada se prigodi ki kriminal, da svi se za dve libre moraju spravit va svet. Ki videći, da to je malo ... (str. 39.); ki kapitul budući od velike potrebi i konšiderecijoni za remedijat takove falšitadi, na inštanciju ... kapitan su koncedili ... (str. 41.); kade ... prečasni otac Anton Fericioli od družbe Isusove ... čujući vnoge tužbe, da boški komunski svakidanjum pošežum se kvare i funduju ... i budući vazeli informacijon zverhu rečeneh tužb, kem za zapovedet ... otlučiše ... (str. 41.); Va diferencije meju ocem Frančeškom Antonellom od družbe Isusove, rekturom ... i od komuna grada kastavskega, kako avižuje komun mošćenički za neke meju njimi pred nekoliko leti diferencije pred V(eličanstvo c)esarovo i pred višnji rejiment, kako za neke stvari, kako od patera rektura špecifikaneh 20 punti ... (str. 46.), od deferencije i pretenžijona meju ocem Frančiškom Antonellom od družbe Isusove ... kako pošešura ili gospodara od Gospošćini kastavske, meju suci, sveton i komunon od grada Kastva, kako takajše obočituju komun Mošćenic za neke pred nekoliko leti pretenžijoni i diferencijami, zaradi tega od Veličanstvo cesarevega i od višnjega rejimenta na zadnje otlučenje verhu 20 punat imenovanih ... budući čul ...« (str. 53.).

Prva redakcija M. z. potječe od g. 1627. Godine 1625. prešla je Kastavska gospoštija pod vlast judenburških isusovaca. Kad je malo iza toga počela njihova bezobzirna politika nasilja i iskorištavanja tih oblasti, uznemireni Mošćeničani, jer su doslije uživali određena prava, koja su poštovali i dojakošnji vlastodršci, da bi se zaštitili od presizanja novih gospodara na svojem tlu, zamolili su 10. IV. 1627. kastavskoga kapetana Franju Knežića, da pregleda njihove zakone, što su ih dali prepisati »z jedne stare kvaderni«. To je kap. Knežić i učinio, te ih je, uvjerivši se, da su rečeni zakoni pravični i točno prepisani, i vlastoručno potpisao i potvrdio. Spomenuti je prijepis M. z. sačinio »nodar« Stanislav Negovetić 1627. g. (»Ja Stanislao Negovetić kopijah od knjih verno, kako se pristoji jednomu nodaru njih Cesarove svetlosti ...« str. 38.

O tome je riječ u I. d. čl. od g. 1627. (str. 37.) ... »Prijetak pošeša od oveh mest ili paježi od vnovo časneh otac ježuviti leto drugo. Budući va to vreme kapitan gospodin Frančeško Knežić od ove kapitanije od Kastva, Mošćenic i Veprinca, i gospodin od ... Bil je prošen od župana Antona, ... suca, od tega leta župana i od ostaleh starejeh i od sega puka na preženciju od mnogo časnoga gospodina plovana pre Frančeška Negovetića, va to vreme plovana Mošćenic, i pre Petra Lazarića, kanonika od istega mesta, da bi progljedal i razvidel ovi naši zakoni stari, po običaju, ki su prepisani na oveh knjigah z jedne stare kvaderni, ka je bila zlo tratana i štrapacana i razderta va vreme od gveri ili rata z Benecani, ka je bila leta 1616.

Videći zgora rečeni gospodin kapitan, da ovi zakoni su pravični i pravo skopijani, zaradi toga je ih svojum rukum potpisal, pritverdil i konfirmal.« To je onaj dio nazočnoga rukopisa na str. 38–47., a koji obuhvata razdoblje od g. 1501. do 10. IV. 1627. To su nanizani raznovrsni propisi bez vremenskoga reda, i to iz g. 1510.; 1550.; 1570.; 1590.; zatim od 1510.; 1470.; 1472.; dva od g. 1525.; pa od g. 1528.; 1529.; dva od g. 1530.; onda od 1538.; 1542.; 1543.; 1544. pa od g. 1546.; slijede članci od g. 1547.; 1551., 1552.; 1553.; 1554.; 1561. i opet dva od g. 1574. i napokon oni od g. 1603. i 1627. Iz zabilježaka saznajemo, da je propis od g. 1511. pisao u svoje vrijeme pop Rudan, a onaj od 1552. Anton Rubinić.

To je prvotna redakcija M. z. Kasnije su ovakvom zakonu bili dodavani novi članci ovim redom: 1637., 1635., 1639., 1648., 1690. Ovamo je ubačena i »Regula i zapovedi županom, sucem i kmetom« bez datuma, i na kraju je dodata »Kopija od šentencije previšnjega Rejimenta« od 19. X.-bra 1661. U rukopis su uvrštene i neke odredbe, jako su bile ranije ukinute, a u drugu ruku neki se od članaka ponavljaju istim ili gotovo istim riječima. Tako je na str. 48. član: »Grad kastavski ...« gotovo identičan s onim na str. 50. i 55., koji glasi: »Grad od Kastva oće imat ...« odnosno: »Grad kastavski ima, kako dosada pervu ...«; zatim stavak na str. 49.: »Budući da je bila diferencija ...« slaže se sa stavkom na str. 53.: »Od deferencije i pretenžijona meju ocem ...« i s onim na str. 46.: »Va diferencije meju ocem Franceskom Antonellom od družbe Isusove ...« Tako je isto i član na str. 51.: »Svet za sudit pravdi ...« isti s onim na str. 56.: »Svet za sudit pravdi ...«, a onaj na str. 50.: »Očiti ili publik svet ...« odgovara onome na str. 54.: »Osobojni svet ustaje ...«

Sve je pobrojane zakone i propise, dopune i izmjene prepisao, kako rekosmo, u sadanji naš rukopis mošćenički kanonik Anton Lazarić, zamjenik općinskog kancelara, 1705. god. Tom prijepisu pripisao je 9. VI. 1743. Iv. Tomičić još nagodbu od 29. V. 1727.

Prema tomu valja razlikovati u M. z. tri dijela, i to: prvu redakciju, zatim prijepis od g. 1705., i završni dio od g. 1743. Mi ćemo te dijelove bilježiti brojkama I., II. i III.

Da vidimo, da li postoji kakav odnos između pojedinih dijelova M. z. s obzirom na pravopis i jezik.

Što se tiče jezika nisam mogao zapaziti nikakvih razlika između starijih i novijih partija (dio I. i II.). Neke sitnije pravopisne razlike naprotiv postoje u III. dijelu. Tu se za č gotovo isključivo upotrebljava znak ç, çç (pored tal. c + e, c + i). Izuzetak čini primjer *suetnici* 60. U ovom odlomku se i naše ž stalno piše znakom *x*, izuzevši *supana*, dok su u ostalim dijelovima spomenika slova reproducirana vrlo nedosljedno i različito. Je li prepisivač kanonik Antun Lazarić točno prenio grafiju i jezik izvornika, odnosno predloška, ili je izvršio kakve izmjene, da bi jezik i grafiju prilagodio svom vremenu, te dao cijelom spomeniku jedinstven oblik? Ja bih rekao, da nam je prepisivač Anton Lazarić ipak vierno dao tekst M. z., ali da mu se gdjegdje izmakla pokoja značajka mošćeničkog govora njegova vremena (*c* mj. č), te držim, da u M. z. imamo pred so-

bom ipak prijepis s jezikom i grafijom starijega doba, a nipošto dokumenat iz poč. 18. v.

Osvrnimo se malo na prijepise M. z. Najprije nekoliko riječi o Volčićevu prijepisu. Prof. Žic ističe njegov prijepis kao dobar. Navodim Žicove riječi: ... »Ovaj Slovenac, poznavajući mjesni govor i duh naroda bolje od Ćeha (misli prof. Kadleca. O. p.), koji nije živio u Istri, reproducirao je pojedine riječi iz predloška, koji je u njegovo vrijeme bio čitljiviji i manje defektan, posve točno i vjerno s vrlo malo svojih pisarskih pogrešaka, a sa svim onim pisarskim pogreškama predloška. On ne ide za tim da bude kritičan, nego samo da sadržaj prepiše od riječi do riječi ...« Tako prof. Žic. Ali nije baš sve tako.

Volčić je u prepisivanju starih dokumenata bio površan i netočan. Stoga su svi njegovi prijepisi više manje nepouzdani. Takav je i naš slučaj. Prof. Žic je bio obziran prema Volčiću zbog njegovih zasluga oko sakupljanja nar. blaga i starih spomenika istarskih. Ipak njegov nam prijepis, i pored mogućih nedostataka, može poslužiti kao dragocjena pomoć pri ispunjavanju onih praznina u porečko-riječkom predlošku M. z., koje su nastale kao neizbježna poljedica zuba vremena.

Ali ni izdanje prof. Žica ne može se pohvaliti. Ono ima mnogo pogrešaka. Neke se, doduše, moraju prebaciti na račun slagara, ali ima ih još uvijek dovoljno, koje su nastale nepažnjom samoga prepisivača. Prof. Žic kao da nije imao vremena, kao da je žurio, da što prije svrši svoj posao. Usporedio sam njegov prijepis s predloškom porečko-riječkim i utvrdio mnoge netočnosti, koje navodim u tekstu M. z. ispod crte.

Strohalovo (S) izdanje M. z. našim novim pravopisom je reprodukcija Žicova izdanja sa svim njegovim pogreškama. Ali je ponegdje opet zadržao i etimološko pisanje, kao: *sudca, otca; dohodki, namestnik, potrebšćine, častni* i dr. Sibilante je prenio pravilno. Prijedlog *s* samovoljno piše *s* i *z*, dok je bio vrlo nedosljedan u transkripciji glasova *s, z* u riječima latinsko-talijanske provenijencije, te kaže pored: *presente, sentenciju, instanciju, posesura, posezum, oservat, justal, ajustament, Tomaso, persona, fals, posilitad* i – *kazeh, falz, falzitadi, Tomazom, prezenciju, akuzuje, vizitu, uzurum* i dr. – i: *kaštelom, peršone, arešt, tištament, škriti, štilet, pištola, poneštra, trameš, ajuštali, ajuštament* i t. d. – *užanca, pržuna* i t. d. I palatale je dobro reproducirao, ali nekoliko puta nalazimo u njega i zamjene glasova *č – c; Lovre(n)ca* 26 (2 puta), *marca* 26, 40, *Beneciju* 34. Pridjev *riječki* piše stalno *reski*. Sonantno *r* transkribirao je kao *er*, osim u *pržuna* 46 i *naiprvo* 48. Nedosljedan je bio i u transkripciji prijedloga *u*, koji mu glasi čas *u* (koji je u Mošćenicama nepoznat), a čas *v, va*. Za *collegium – colleggio* ima *kolej* i običnije *kolegij; frugi* reproducira kao *fruji*, ali *regiment*.

Strohal je pokušao popuniti praznine u tekstu na oštećenim mjestima. Kako je radio, vidi se iz ove dopune, koja je i jedina pozamašnija. Na str. 22. kaže: »... (službe) nikom, ki su i ki budu *naša gospoda, dat ... (i) učinit svaku čast i poštenje i gl(edat ..., da) urede na svakoj stvare po zako(ne mošćeničkom). Dužan je svaki naš gospodin ... od gospošćini videt i razvidet (zakone Mošćenic i priseć na nje, (da će deržat) zakone*

i ako te ne bi uč(inil), suplikat pred Cesarovu svetlost, da prose gospodu ...« O drugim odvajanjima teksta bit će govora u mojem tumaču na određenim mjestima.

S obzirom na prijepis prof. Kadleca valja odmah istaknuti, da je on M. z. proučavao samo kao pravni historičar. I moramo mu odati priznanje, što se on kao stranac snašao u onom neredu od pravopisa, kojim je pisan M. z. On je transliterirao spomenik našim fonetskim pravopisom. Odluka nije možda bila najsretnija, ali je smatrao, da će na taj način svojim zemljacima olakšati čitanje i razumijevanje teksta. Porečko-riječki prijepis M. z. stajao mu je na raspolaganju u Državnom arhivu u Pragu, kuda ga je poslao Zemaljski odbor u Poreču radi proučavanja. Ali ni njegov prijepis nije besprijekoran. Ne znam, je li dr. Kadlec bio u Mošćenicama. Svakako on je u svojem izdanju pogodio jednu crtu mošćeničkog govora, t. j. dobro je transponirao samoglasno *r* kao *er*, kako se još i danas može čuti u Mošćenicama. Značajno je, što u njegovu prijepisu nalazimo nekoliko primjera umekšavanja piskavih glasova *c, z, s*, čega – po svoj prilici – nije bilo u doba postanka M. z. u Mošćenicama. Tako on prepisuje *xemglu* 23. u *žemlju*, *se ballota* 24. u *še balota*, *sgnimi* 48. u *š niimi*, a to nisu štamparske pogreške, jer ih nema u popisu na kraju knjige. Drugdje se svagdje opredijelio za palatalne suglasnike, gdje su oni na mjestu po zakonima našega jezika. Osim toga Kadlec je u svojem prijepisu neka sumnjiva mjesta M. z. nastojao i protumačiti. Možda nije uvijek našao pravilno rješenje. Gdjekad je njegovo objašnjenje čak i krivo.

Kazali smo, da je Kadlec porečko-riječki prijepis M. z. transponirao novim pravopisom. Ali nije bio dosljedan. Negdje je hotice ili nehotice ostavio naš stariji način pisanja. Na pr. on stalno piše etimološki *častni* 37., *prečastni* 41., i dr.: *sudca* 24., *otca* 39., *potrebšćine* 57., *dohodki* 22., *odkupit*, *obstane* 31., *podpisat*, *obsluževat* 26. i t. d. Na str. 28., 38. i 41. piše *marča*, dok u rukopisu stoji sva tri puta *marza*, t. j. *marca*. Redovito piše *špendie* 27., *licencie* 30., *preženciju* 37., *konzideracion* 41., *Aušrie* 33., *Ambrozia* 53. – ali *prijetak* 37. Jedan put veli *štilet*, a drugi put *pistolu* 38. Na str. 56, *kluči*, dok u rukopisu stoji *kljuzzi*, t. j. *kljuci*. Dalje Kadlec piše uvijek negaciju skupa s glagolom, ali *ne more*, *ne mozite* i t. d. Ne razumijem, zašto piše *succa* 56. i drugdje. Možda je htio da se što više približi predlošku, ali je to činio posve nedosljedno. O ostalim zamjerkama njegovu izdanju govori se u tekstu M. z. ispod crte.

Na kraju ću pokazati, da ni Volčić ni Kadlec, a ni Strohal nisu vjerno prenijeli mošćenički govor. Stoga ću prije prijelaza na gramatički dio ove radnje donijeti tekst M. z. na našem današnjem pravopisu s ispravcima prema porečko-riječkom predlošku i s dopunama iz Volčićeva i Kadlecova prijepisa.

U transkripciji držat ću se iznijetog pregleda na str. 9. i dalje ove moje radnje, kao i rezultata, do kojih sam došao proučavajući problem mošćeničke čakavštine – cakavštine. Drugim riječima, slova *c, cc, ç, çç, zç* transkribirao sam jednom kao *c*, a drugi put kao *č*; *z, zz*, prenio sam u mno-

gim primjerima kao *c*. Po spomenutim načelima postupio sam isto tako kod transkripcije znakova *s*, *z* i *ss*, *zz*.

Prema tome ja čitam: *za* = *ca*, *Benezzani* = *Benecani*, *gromazzum* = *Gromacum*, *klizzi* = *klici* i t. d. – *cast* = *čast*, *psenice* = *pšenice*, *ucinit* = *učinit*, *kastela* = *kaštela*, *poslusat* = *poslušat*, *nasseh* = *našeh*, *falsu* = *falšu*, – *sue gospode* = *sve gospode*, *nass* = *nas*, *nissu* = *nisu*, *upissaneh* = *upisaneh*, – *zakoni* = *zakoni*, *zet* = *zet*, *Lazarichia* = *Lazarića*, *zgat* = *žgat*, *pezu* = *pežu*, *zir* = *žir*, *zitto* = *žito* i t. d. Dalje pored *knige* = *knjige* ima u tekstu *knigah* = *knigah*, jer se tako govori u Mošćenicama; iz istoga razloga zadržao sam i oblike *ogan*, *janca*, *kamenem*, *vanske*.

Razumije se, da sam negdje morao promijeniti interpunkciju, kao i to, da sam enklitike i proklitike rastavljao od riječi, na koje se naslanjaju odnosno prislanjaju; isto sam tako rastavljao negaciju *ne* od glagola, a veliko početno slovo ostavio sam samo na početku rečenice i kod vlastitih imena.

Riječi, kojima je dopunjen tekst prema Volčićevu prijepisu metnuo sam u okrugle zagrade, u uglastima stoje dopune prema izdanju Kadlecovu, a u šiljaste su ušle moje nadopune.

Svi citati navedeni su u ovoj radnji po ovom izdanju.

Mislim, da je nepotrebno dokazivati potrebu jednoga novoga izdanja M. z. Ono je bilo potrebno iz više razloga, ali možda ponajviše zato, što je teško doći do teksta M. z. uopće.

IV. TEKST »ZAKONA KAŠTELA MOŠĆENIC«

Va ime Božje i Devi Marije – Amen
Leto Gospodinovo 1637.

Ovo su knjige od zakona kaštela Mošćenic, va keh knigah su pisani svi zakoni, ki su overševani od let 1501. sve dosada, ki zakoni behu pohvaljeni i potverjeni od sve gospode, ki behu dosada, kako ote razumet po leteh upisaneh ovde zdola.

Ovi zakon zdola upisani nesamo oće uzderžat punti od stareh kvaderni ispisani, ma jošće ovo i ono, ca imaju kmeti davat, to je dohotki[7] gospode i gospoda kmeton, i ostali zakoni meju kmeti, ki zakoni ni dohotki nisu bili pisani va[8] staroj kvaderne.

I zato za mirneje živet kmeti z gospodum, i gospoda z kmeti[9] vaveki, oće bit zapisano[10] sve ovde zdola pravo i verno, kako se je overševalo.

Pisano pod manum Stanislaom Negovetićem.

[7] Ruk. *dohodki* – tako i Kadlec, koji većinom upotrebljava etimološko pisanje.
[8] Ruk. *ua* – Ž. *na*.
[9] Ruk. *s* – K. *s* i tako često mj. *z*.
[10] Ruk. *zapissano* – Ž. *zapisano*.

Najpervo smo dužni Cesarovoj Svetloste učinit svaku čast i pošten'je i branit ga z[11] blagom i životom toliko ovde, koliko na pokrajine, i njegovem ⟨namest⟩nikom, ki su i ki budu naša gospoda, dat nj⟨ima desetinu i⟩ učinit svaku čast i pošten'je i gl⟨edat opsluževat njih zapo⟩vedi va[12] svakoj stvare po zako(nu od mesta). Dužan je svaki naš Gospodin, (kada prime) ⟨oblast⟩ od Gospošćine, videt i razvidet (vsi zakoni) ⟨Mošćenic i priseć na nje, a (mi njemu naš) e ⟨pokazat⟩ zakone, i ako to ne bi uč(nil), šuplikat pred Cesarovu Svetlost, da pravi[13] Gospodu, ka nas bude deržala va[14] naših zakoneh stareh.

Najpervo smo slobodni mi kmeti naša blaga dat, uživat, darovat i prodat, zač su vaveki tako i naši stareji delali, i su vlastita[15] svoja blaga davali i prodavali, a to moremo učinit prez nijednoga straha[16] i srama naše Gospode. A mi pak ot teh zemalj[17] smo dužni davat svaku desetu meru od svake sorti žita, ča je od pšenice, od pirevice,[18] od erži ili šegali, od jačmika, od sirka,[19] od ovsa, od ajdi, od prosa, od bara i od svake sorti sočiva, i svaku desetu meru ot vina, i svakoga desetoga janca i kozlića, i svakoga desetoga pšelca.[20] Ako bi se našal[21] ki kmet, da ne bi dal pravu desetinu od svakeh teh zgora imenovaneh plodi, zvan župana od leta, da mu se ima zet sve ono, ča je pustil doma od intradi, a njimu[22] desetinu povernut; a to se razume, ako je od pšenice, pšenice, ako je od vina, vina, i tako od svake druge stvari[23] – i ta takov ima bit v klade do volje gosposke.[24] A župan samo je obligan dat kvarter ⟨kapitulu vina⟩.[25]

Jošće ki bi Gospodina posadil, da mu čini pravdu, ale ga zval na razvod, ima mu dat libar šest, den 6,[26] za svaku voltu. (Još)će smo dužni nosit

[11] Ruk. s *blagom* – K. s *blagom* mj. z *blagom.*

[12] Ruk. *ua* – Ž. *na.*

[13] Ruk. *praui* – tu je tekst oštećen; Ž. ima *proni* (?); K. *pravi*; V. *providi.*

[14] Ruk. *ua* – Ž. *na.*

[15] Ruk. *uulastita (vlastita)* – K. *vulastita.*

[16] Ruk. *stragha* – omaškom mj. *straha.*

[17] Ruk. *xemagl (zemalj)* – K. *žemalj* – ali, jesu li Mošćeničani tako govorili?

[18] Ruk. *pirenizze* – ali je moguće, da je posrijedi pisarska pogreška mj. pireuizze; danas ta imen. glasi *piravica, pirovica* (Vrbnik), *pirevica.*

[19] Ruk. *Sirac (sirak)* – vjerovatno mj. *sirca (sirka).*

[20] Ruk. *gianza, koslichia, Pselzça* – Ž. *gianca, koslicha, Pselca*; S. *pčelca.*

[21] Ruk. *Ako bi se nassal* – K. *I ako bise našal.*

[22] Ruk. *gnimu (njimu)* – K. *njimu (sic)*, ali taj se oblik javlja možda pod utjecajem sjevero-istarskih govora; S. *njemu.*

[23] Ruk. *stuari* – Ž. *etc.*

[24] Ruk. *Gosposssche (Gosposke)* – K. *gospošće.*

[25] Ž. je pročitao *quarzes kapit uin* (?) – mj. po svoj prilici *kvarter kapitulu vina*; K. *dat kvartes kapitulu*; S. *kvarzes – kvartir kapitanu.*

[26] Ruk. *libar sest, den 6* – K. veli »za slovem den. se joště jednou opakuje L. 6« – njemu nije poznat bestematski glagol *dem (den) – dim (din)* – vidi na str. 64. On misli, da se radi u obliku *dem* o omašci prepisivačevoj i o denarskim librama.

listi gosposki,[27] a to od ⟨komuna⟩ (ili) ⟨od kapitana do⟩ Cesarovega vesel'ja i kopi žgat,[28] kako ⟨kmeti⟩ (Kastva), Mošćenic i Veprinca.

Pošćovani komun balota i dela plovana, ki pak ima dat za likuf jedan spud vina puku, i ta rečeni plovan ima stat za puk va svkoj stvare, kako je bilo i pervo.

I još odviše ima bit na prežente i pomoć balotat za novoga svetnika i rotit[29] ga, da ima pravo delat.

Tolikajše ima pisat svako leto z kancelarom balotane[30] od puka na Posteljičinu baloti, kada prikladaju župana i suca, komunšćaka i satnika,[31] kem da imaju skupa dat rotu, da imaju pravo delat i ima bit va[32] sveteh i pašteh[33] komunskeh. Se balota[34] za kancalara, ki ima dat jedan spud vina za likuf puku, ki ima bit va[35] svakeh sveteh meju starejemi i ima stat za komun pravično i branit komunsko; da ima povedat i naputit puka, kada je skupa, ča se ima činit; ima delat pravično svaku stvar,[36] kada se čini novi svetnik, ima on z plovanom rotit ga, i ima razbit balote, kada bi se složile od svetniki. Ima tolikajše bit na sveh komunskeh pašteh i ostaleh drugeh, kako i ostali svetniki.

Ima tolikajše na Posteljičinu[37] povedat puku, kako je prošlo ono leto; ako je župan, ale sudac, ale komunšćak, ale satnik delal, ke stvari bi bile zvan zakona, neka puk se zna governat, i druge stvari, ke bi potrebne za grad, ale za guveran; to najpervo ima povedat puku, pak se ima balotat za župana, suca, komunšćaka i satnika. Ki kanciler ima pisat sporeda plovanom balote od puka balotane i rotit jih na zakon.

Dužan je kanciler, ale ki bude pod njim, pisat tištamenti, škriti, zveden'ja, šentencije, apelacijoni, od keh tištamenti mu gre, kada jih pro-

[27] Ruk. *gosposchi* – K. *gospošći.*

[28] *kopi žgat* – K. dovodi *kopi* u vezu s tal. *coppo* – žlijebac. Ali nije li to stara slav. i hrv. riječ *kopa*, koja živi u kastavštini i znači *ugljenara?* Valjda su općinari mošćenički bili dužni da pale ugljen za gospodu. U Liburniji, pa i u Mošćenicama, crijep se ne zove *kop*, već *žlebac;* S. veli *kopi* = drač što se iskopa.

[29] Ruk. *notit* ga – K. *rotit* – po mislu može da stoji.

[30] Ruk. *ima pissat s Cancelarom Ballotanem od puka ... balloti* – K. ima mj. *balotanem – balotane* – mislim, da je tako dobro.

[31] Ruk. *Satnicha* – Ž. *Satnika.*

[32] Ruk. *ua* – Ž. *na.*

[33] *pasteh*, t. j. *pašteh* – K. to znači *slavnosti*, ali bit će da je *obrok, gozba* od tal. *pasto.*

[34] Ruk. *Se ballota* – K. *še balota*, ali nije dokazao, da su Mošćeničani umekšavali sibilante.

[35] Ruk. *ua* – Ž. *na.*

[36] Ž. izostavio cijelu rečenicu »*I kad se cini noui suetnik ima on s plouanom rotitga*«.

[37] Ruk. *na Posteglicinu* – Ž. *ua Postegl.;* K. drži. da je to *Očistovani Panny Marie, Hromnice*, t. j. *Očišćenje Marijino, Svijećnica* (2. febr.). Riječ je svakako u vezi s *postelja, posteljica.* Danas u *mošćeništini* nema te riječi; nema je ni ARJ, a Mažuranić (Prinosi za hrv.-pov. rječnik) samo potvrđuje K. mišljenje (»tako je po Kadlecu«); S. veli, da je to »po svoj prilici vrst pločice, na koju se bilježilo; niže znači i samo mjesto, gdje se obavljao zbor«.

šte[38] L 6, od svakoga inštromenta ale škrita šoldini 4, ki bi bili do dukat sto; ako bi bili već od sto dukat, da mozi zet od četireh šoldini veće po spodopšćine. A od svake žaminancije, ča je od svakoga svedoka, šoldini osam, a od šentencije, kada ju prošte, šoldini četiri, ke nisu od kriminala, ako su od kriminala L 8, i za apelacijom podpisat šoldini dva.

Va ime Božje i Devi Marije. Amen. Budući bil prepisan i rekopijan ovi zdola pisani štatut od grada Mošćenic, a to od jedne kvaderni stare, ka je bila sakrivana pred benatacku vojsku, zlo tratana, ale tarmana,[39] ki štatuti ima puk poslušat za overšit ga.

1510. Va vreme gospodina Anža Farturnara,[40] kapitana reškoga, najdoše po starem zakone, da ki bi od starejeh povedal šekret od sveta, da nima nigdare veće na svete bit, ni ki bude od njega.

Zdola pisane peni po zakonu od Mošćenic pod Županiju Jurja i suca Lovreca,[41] i satnika Ivana Lazarića beše učinjeno, da ako bi ki va[42] propovede od pasišć, ke su propovedane, pasal, za svaku voltu plaća šoldini 16, a va vinogradeh, ako se najde pasuć, plaća penu L 3; ako bi pasal v noći L 6.

Isto leto beše učinjeno, da more tužit, ki najde na svojem[43] škodu čineć peni libar 6 i jošće 8.[44]

Isto leto, ki bi prodaval meso, ko ne bi zdravo, pada penu libar 6.

Isto leto, ki bi jedno meso za drugo prodaval, ale ne bi činil pravu pežu, takaše[45] od vina, ki bi deržal falšu meru, i daval krivu meru, tako i od drugeh stvari, pada v penu od libar 8.

Isto leto, ki bi prodaval ale derl živinu va kuće zvan bekarije, pada penu libar osam, ⟨den⟩ 8.[46]

Isto leto, ki bi udril kega od svetniki, pada v penu marak pet; pol gre gospode, a pol županu.

Isto leto, ki bi udril kega, da se pozna černjenka, pada penu libar 8 i špendije; od ke peni pol gre gospode, a pol komunu.

1550. Gospodin Andre, vice kapitan, po staren zakonu našal je, da ako bi frugi zimal na živinu već leho bi mu hodilo, pada penu od marak 5 i intrade[47] prijete od teh let da zgubiva i povratit ima.

1570. Pod županiju župana Lovreca Negovetića je se našlo va staren zakone od Mošćenic skupa Gospodinom v. kapitanom Tomažom, kada

[38] Ruk. *proste* – S. *prostre.*

[39] *tarmana* – K. »špatně zachazet s čim«, dok tal. *tarmato* = *izgrizen* (od moljaca).

[40] *Anxa Farturnara,* t. j. Giovanni Fortunarto, Ventura, riječki kapetan, koji se u Kastavskom statutu zove Ivan Faturnar.

[41] K. izostavio poslije *Lovreca* riječi: ... *satnika Ivana Lazarića*«.

[42] Ruk. *ua* – Ž. *na.*

[43] Ruk. *na suoiem* – K. *va* ...

[44] Ruk. *ossom.* jamačno pogreška mj. *ossam* (osam).

[45] Ruk. *takaise* – Ž. *toliko tokaise.*

[46] iza »*libar osam*« valja umetnuti »*den 8*«.

[47] Ruk. *intrida* svakako omaškom mj. *intrade.*

va kakovem meste po nezamaršćine bi se pokazal ogan,[48] ili vajela kuća, da ima platit penu L 8 i škodu, ka bi se travinjala.

Isto leto su našli, aki bi ki stegnul, ale dal ruki na kakovo oružje, na kega si budi drago, pada penu L 4.

1590. Ki bi razbil puti publiki ili očiti, pada penu L. 50; ke peni polovica[49] se pristoji gospode, a polovica županom.

1510. Na 13. marca.[50] Gospodin Tomažo skupa županom Antonom Rubinićem, i z drugemi poštovanemi starci su našli va starem zakone, ako bi ki v kega[51] hitil z kamikom, ter da bi ga ranil, pada penu od L. 50; od ke peni gre polovica gospode,[52] a polovicu županom. A onemu, ki bi udren, da je obligan platit sve špendžie, škodi i mankamenti on, ki udri.

1470. Da mozi svaki voholo svojeh[53] štancij gojit žiri[54] i hrasti.

1472. Va vreme od kapitana Anža,[55] da ako bi ki od starejeh rekal drugemu starejemu, ili svetniku suprotiva pošten'ju, ter da ne bi mogal provat, pada penu L 100 i ima bit sveta izveržen.

1525. meseca maja. Župan Ivan Šepić[56] i svi kmeti učinili su po staren zakone da malinari imaju mlet i valjat pervo domaćem, leho foreštom, zvan ako ne bi na grote; i ne overšujuć tako malinar, pada v penu L. 6.

1525. meseca augušta na 25. Gospodin Bernardin Nikolić, vice kapitan, je pital kakov je zakon od ovoga mesta, ki bi užival jedno blago vnogo[57] vremena, more l'[58] mu se vazet, ale ne? I odgovorili su stareji, da ki uživa va[59] mire kakovo blago 30 let, da mu se zet već ne more. Ki kapitan je potverdil ovo ukranjujuć[60] takovu pretežu[61] gospošćine i kamore.

Isto leto. Ki god ne bi daval pravi dohotki i bi se našal falš va tem, da mu se ima vse[62] vazet; i to gre na tri deli: jedan komunu, jedan županom, a treti onem, ki teraju rečeni dohotki iliti marki.

Isto leto na 25. augušta. Gospodin Bernardin Nikolić, vice kapitan, po staren zakone, da pada v penu od jedne marki, ki god bi po pošešeh čavli kladal, ako ne bi se pervo okličal na place.

[48] Ruk. *ogan* – K. *oganj.*
[49] Ruk. *polouizza* – Ž. *polowizza.*
[50] Ruk. *marza*, t. j. *marca* – K. *marča.*
[51] Ruk. *uukega*, t. j. *v kega* – K. *vu kega.*
[52] Ruk. »*od te peni gre polouizzu*« – K. smatra *polovicu* pogreškom, te meće *polovica;* međutim je ispravno oboje.
[53] Ruk. *suoieh* – Ž. *suoich.*
[54] Ruk. *xiri* – Ž. *ziri.*
[55] *kapetana Anza* – V. bilj. 14, str. 22.
[56] Ruk. *Sepich* – K. *Žepić.*
[57] Ruk. *uunogo (vnogo)* – Ž. *mnogo;* K. *vunogo.*
[58] Ruk *morel*, t. j. more l' – K. *morel.*
[59] Ruk *ua* – Ž. *na.*
[60] Ruk. *ukragniujuch* – Ž. *ukragnijuch.*
[61] Ruk. *pretefu* – K. čita *pretev;* t. i. hrozba; nebezpeči – prijetnja, opasnost. Mažuranić (o. c. str. 1109) kaže, da značenje ove riječi nije jasno. Nije li *pretefu* (omaškom mj. pretesu) tal. riječ *pretesa, pretensione* – *pretenzija*, pravo odlučivanja? V. ima *pretezu;* S. čita *preteju* – od tal. interpretare – tumač, shvaćanje.
[62] Ruk. *uuse*, t. j. vse – K. *vuse.*

1528. na 5 decembra. Našel je Gašpar Bekarić, ako bi ki vazel po sile z ruk pismo kancelaru, pada penu L. 50.

Rečeno leto. Budući Ivan Rečan, v. kapitan, skupa starejemi i svem pukom učinihu, da ako bi ki sekal kakovo dervo[30] plodno ili žir drugomu, da pada penu od libar 9; od teh gredu tri ki tuži, tri gospode, a tri županu.

Ki bi sekal stajah i okole staji, da plaća penu od L 40; i ki bi sekal beršljan ili ga obelil. Ke peni gre pol gospode, a pol komunu.

1529. Va vreme Ivana Rečana, vice kapitana, učinjeno j'[64] po staren zakonu, da ako bi ki mladi sin, ili kći, ki nisu gospodari, prodavali kakovu stvar prez znanja, ili licencije od oca ili materi, da se ima to povratit prez milosti ni skuži; i ki bi kupil, da pada penu L. 8. Ke peni polovica gre gospode, a polovica komunu.

Isto leto je zapovedano, da se imaju deržat dobre straže vadne i vnoći[65] grade; i ki ne bi overševal, da ima bit kastigan.

1530. Da prasci nimaju se deržat va grede, ma vane va *perkateh*;[66] tako i ostala druga živina.

1530. Na 21. agušta. Potverdil je gospodin Ivan Rečan, kapitan, da imaju najpervo, dokle jih bude, bit va kapitulu domaći redovnici.

1533. Učinihu po balote vas komun, da se ima blagdanovat dan od Uzi svetoga Petra; i ako bi ki fadigal ta dan,[67] da ima platit penu L. 2 i stat va klade do volje županove.

1538. Meseca augušta.

Budući da se je našlo va staren zakone, gospodin Jerolim Serafin, vice kapitan, da mozi svaki od perentadi otkupit blago prodano; i ki ne bi na paježe, da ima termena za otkupit jedno leto i jedan dan.

1542. Meseca otobra. Zapovedal je gospodin Gašpar Rečan, da svi tištamenti imaju se zapisat kvadernu komunsku; i ako bi je ki pisal va meste i na kuntrade, ter se ne kladu va kvadernu komunsku, ili opstane do dva meseca, da imaju ništar valjat.

1543. Meseca luja.[68] Učinil je gospodin Gašpar Rečan, ki bi hoteći napoštu i po nezamaršćine pasal živinu po ljuskeh[69] vinogradeh, ima gospo-

[63] Ruk. *deruuo*, t. j. dervo – K. *dervuo*.

[64] Ruk. *ucignenoi;* t. j. učinjeno j' – K. *učinjenoj*.

[65] Ruk. *uunochi;* t. j. v noći – K. *vu noći*.

[66] Ruk. »*Da prasci nimagiusse dersat ua grade, ma uane ua perkuteh*« K. tumači *perkut* riječju *prikut*, t. j. »vnčjši část obce«, t. j. vanjski dio općine, dio izvan gradskih zidina, i poziva se na Bogdana, Documentale lui Stefan cel mare, II. str. 602; M. (o. c. str. 1136) izvodi je od *bergud* (tal. borghetto). Ja držim. da perkuteh valja čitati *perkateh*. jer u rukopisu nalazimo često *u*, koje liči na *a* Govor je o svinjcu, a tomu kažu Mošćeničani perkat. Riječ živi u Istri. Ribarić ju je čuo u Vodicama (o. c. str. 184): prkat, prkata m. 1) mali prostor u staji za ovce odijelien daskama za telad ili svinje; u staji za ovce prostor za jagnjad; 2) odijeljeno sagradena staja za svinje. U Korlovićima (zap. Istra) *prkat* samo za odijeleni prostor u staji. »Možda je riječ u vezi s našom *kotac*? Ribarić pomišlja na *porcato*, ali takve riječi nema u tal. jeziku; pa čak na češku riječ *prkno*. Etimologija riječi ostaje, nažalost, nejasna; S. znači *perkut* – preklet. ograda.

[67] Ruk. *ta to dan* – treba izostaviti *to* – tako i K.

[68] Ruk. Lugia, t. j. *luja* – Ž. luglia, t. j. *lulja*.

[69] Ruk. *gliuskeh*, t. j. ljuskeh – K. *ljudskeh*.

dar od pošeša dve volti zignat živinu i obznanit gospodaru, a tretu voltu, ako ju najde, da slobodno ju more ubit.

Isto leto je učinjeno, da pod penu L 50 ne mozi nijedan najt, ni iskat govorca[70] z Reki.

1544. Meseca lulja. Pritvrdil je pred Mošćenicami gospodin Gašpar Rečan, da ima bit komunšćak, ki se nima pačat va stvari županske. I da se ima svako leto promenjevat i prigljedat pravo komunske stvari.

1546. Su našli stareji, da ako živina porine drugu živinu v potok, ter bi se ubila, tako da obadve imaju bit na pol; razume se vela z velum, a mala z malum.

1546. Na 19. luja. Pital je gospodin kapitan Gašpar Rečan župana Mateja Senčića[71] i ostaleh starejeh, kakov običaj je, kada jedan sam svoju živinu pokrade? Ki da su odgovorili, da je običaj da vpada v penu od marak 5 i svaka živina na šest krat duplikana. Tako, ki bi i drugde va kuće, ili vane, ča ukral; i to je pritverdil rečeni gospodin. I on isti takov, ki bi se našal, ima platit tu penu i sve špendije, ke poteku, i tri skasi konopa i drugi kaštigi, kako pravica obnajde; od ke peni gre pol Gospode. a pol komunu.

1547. Na 7. decembra. Pred Mošćenicami županije župana Mihovila i svi starci učinihu, da ako bi ki nosil oružje vnoći,[72] ale ako bi hital v grade kemenem, pada v penu L 25; od ke peni gre Gospode L 10, komunu libar L 10, a ki tuži ale kužuje[73] L 5.

1551. Kada bi hotel poštovani starci peljat na razvod, da ima dat L 2; ako ne bi imel beči, da mozi penj dat. I to be učinjeno pod županom Mihovilom. I to je pisal pop Rudan.

1552. Na 16. jenara. Gospodin Ivan Kanco pital je, kakov je običaj, kada se dva pravdaju, ki ima platit špendije. Ki su rekli i prisegli, da ni užanca plaćat špendij, dokle ni šentencija učinjena, i to pod županom Matejem Senčićem. I oni punat je potverdil rečeni vice kapitan, ki je imel punu oblast i autoritad od gospodina Jakova Ravnigara,[74] kapitana reškoga. I to je pisal Anton Rubinić.

Isto leto na najzadnji dan jenara. Kada se prodavaju blaga, imaju se klicat na place tri nedelji i imaju durat klici jedan cel mesec. Anton Rubinić pisal je.

Isto leto. Pod županom Matejem Senčićem. Učinihu svi poštovani starci skupa svem komunom, da se imaju branit i čuvat sinožeti do svete Marije od šetembra i druge vanske pašišća. I to je pisal Anton Rubinić.

[70] Ruk. »*da nemozi niedan nait ni iskat govorzzu z reki*« – K. objašnjava *govorcu* (on je i čita *govorcu* kao da je nom. sg. *govorca*) tal. imenicom *gorzo* = hradebni koš napněný kamením kladený do vody k upevění břehu ... K. je zavela riječ »reki« malim slovom, te je iskonstruirao navedeno tumačenje. Stvar je mnogo jednostavnija, ako uzmemo, da je *govorcu* prepisivačeva griješka mj. *govorca*, a to bi bio *govorac* = zagovarač, odvjetnik, koga Mošćeničani nisu smjeli tražiti u Rijeci; S. ima samo *govorcu* (?).

[71] Ruk. *Sencicha* – S. čita *Ženčića.*

[72] Ruk. *uunochi* (v noći) – K. *vu noći.*

[73] Ruk. *chusuje* – Ž. *achusuje.*

[74] *Jakova Ravnigara*, t. j. Jakov Raunacher; S. ima *Ravnikara.*

Isto leto na 1. maja. Da nima arbadija[75] past niže Balini, kako zaseže[76] Veli Verh, i prek Dragi, kako do Sedla i onako, kako to stoji; i to pod penu L. 8, ki fali.

Isto leto meseca otobra. Obnašli su poštovani župan i starci, da ako bi zel ale ukral va peske va more, ale va porte,[77] ale prodaval dreva, ke ne bi bile njegove, ale druge dreva: po zakonu ima platit penu L 50, od ke peni polovica gre Gospode, polovica komunu.

1553. Meseca aprila. Klada se pena pastirom i ostalem drugem, ki bi belili, zikidevali ale rezali hrasti, žiri i ostale dreva, da ima platit penu L 8 i takovu[78] škodu.

Veće se prepoveda vsem, ki imaju poneštri vanskem zide, da nimaju metat vanka šporkec[79] ili smrada od kuće gospodina popa Jakova do kuće Mateja Matiša[80] pod penu L 2, od ke peni gre kužaduru polovica; i ki bi metal gnoj do Ivana Šepića kuće v Rove, pada penu L 2.

1554. Na 3. maja. Učini župan Mihovil i svi stareji, da ako bi ki delal kakova dreva i peljal je na Beneciju prez licencije, pada penu L 50, od ke peni gre polovica Gospode, polovica komunu.

1561. Ki bi delal silu županu pravde ale sucu poslanemu, ima platit penu L 50, od ke peni[81] gre polovica Gospode, polovica komunu.

I ki bi sekal breškeh,[82] ale pasal propovedaneh, je pena svaku voltu šoldini 32.

1574. Ki bi obrekal[83] ale nepošten glas na kega klal, pada penu od marak 5 i špendije, ke poteku. I to je potverdil gospodin Juri Recan z ostalimi starejemi od Mošćenic; od ke peni gre polovica Gospode, a polovica komunu.

[75] *Arbadia* – K. je riječ nepoznata (»slovo neznamo«) i veli, da su *arbadija* svi strani pastiri, koji su smjeli pasti stada u određeno doba godine (do svete Marije od šetembra) na stanovitim mjestima, sve do podnožja Veloga Vrha (Učke), te podsjeća da je među doseljenicima u Istri pored rumunjskih Čiribiraca bilo i Arbanasa. Stoga dovodi *arbadia* u vezu s imenom Arbanasi. Ali je vjerojatnije, da je *arbadia* u vezi s tal. *erbatica* – travarina, popaša, koja se javlja u mnogim našim spomenicima (Razvod istarski, Veprinački statut); S. kaže *arbadijac.*

[76] Ruk. pogrešno *zassesse* mj. *zassee* od zasegnuti.

[77] Ruk. *va porte* – u K. je nom. sg. *port*, dok u Mošćenicama glasi *porat.*

[78] Ruk. *takouu* – Ž. *zakonu.*

[79] K kaže *sporkeca* (nom. sg.) mj. *šporkec.*

[80] Ruk. *Matissa* – K. *Matisa* – međutim ime glasi i danas *Matiša, Mateša.*

[81] Ruk. *od ke peni peni* – Ž. izostavio jednom *peni.*

[82] »*ki bi sekal breškeh* (K. kaže *breskeh*) *ali pasal prepovedaneh*« – K. dovodi *breškeh* u vezu s *breskva* – *broskev* (lat. persica), naša breskva, koju ljudi u Liburniji, i u Mošćenicama, zovu praskva. Ja uzimam, da je *breškeh* lok. pl. od *breški* (demin. od breg). Ali nije isključeno, da se ovdje doista radi o *breskvama.* I drugdje u Istri čuvale su se breskve. U statutu općine Vižinada govori se o sličnoj zabrani sječe. U čl. 22. stoji: »Item che possi arar appresso a le sopradicte persiche.« Čini se, da su istarska gospoda mnogo cijenila ovu voćku, te ju je trebalo zaštititi posebnim zakonskim propisima. Mogle su se sjeći samo stare breskve. U čl. II. propisuje isti statut, da je dužan da plati određenu pristo bu, tko na području Vižinade siječe drva »excepto delle persiche vecchie« (Kandler P.: Codice diplomatico istriano. Sv. V. Trieste, 1848–1852.); S. kaže *breskve.*

[83] obrekal – K. je to glagol *obrekat,* dok njegov inf. glasi doista *obreći.*

1574. Ki bi pregradil ili vazel komunadi prez licencije, ima platit peni L 8; i to isto da ima ustat komunsko.

1603. Odlučil je župan Matej Perčić[84] z ostalemi starejemi na večno spomenutje, da odsada unapredak, buduć da se neki nahajaju, ki silum na bekarije meso zimlju, na jimajuć[85] ni duhovnem, ni telesnem glavarom rišpeta ikakovega, zaradi toga se ordinuje i zapoveda, da odsada unapredak ne mozi nijedan[86] kupit ni zet mesa, dokle se ne ponuti[87] gospodinu plovanu, županu, ostalem starijem i sa:niku,[88] i kancileru, a to pod penu od L 2; i tako[89] se razume, kada se ribi prodavaju.

Jošće, ako bi ki zatajil ili posvojal kakov trameš mali poslan, i ne bi ga dal komu gre, plaća penu L. 8; ako bi bil trameš od veće valjadi, da ima platit podobnim načinom veće peni i kaštige[90] i trameš napunit. Ako bi ki sekal hrasti ili dreva va[91] tujem, ili kmeskem prez licencije budisi dervo[92] ke sorti mu drago, da ima platit penu za svaki hrast ili s:ablo L 10; i od te peni gre polovica Gospode, pol komunu.

Veće[93] je običaj od zakona, ako bi ki nosil trameš, uzal od pinez, ili drugo, ter bi operl,[94] ili razbil ta trameš, da ima platit marak 5 i škodu i kaštigan bit na život na volju i arbitrij od pravde; od ke peni gre pol Gospode, pol komunu.

Ki bi v loze sekal ili pasal, plaća penu šoldini 32; a ki bude odsada sekal v loze, da plati za svaki šterped[95] libar osam, den L 8.[96]

1627. Na 10. aprila va vreme cesara Ferdinanda drugoga, leto sedmo njegovega cesarastva.[97]

Prijetak pošeša od oveh mest ili paježi od vnogo časneh otac ježuviti leto drugo. Budući va to vreme kapitan gospodin Frančeško Knežić od ove kapitanije od Kastva, Mošćenic i Veprinca, i gospodin od Ters ... mon ...[98] Bil je prošen od župana Antona ... suca[99] od tega leta župana

[84] Ruk: *Percich* – S. ima *Perčić*.

[85] Ruk. *nejumajuch* – očito pisarska greška mj. *nejimajuć*; t. j. nejimajuć; K. zadržao *nejumajuć*.

[86] Ruk. *nigvedan* – Ž. *nigiedan*.

[87] Ruk. *ponuti* – S. *ponudi*.

[88] Ruk. *satnichu* – Ž. *sachnichu*

[89] Ruk. *i tako* – Ž. *i to*.

[90] Ruk. *castiga* – K. *kastiga*, ali mislim, da treba da stoji *castige*, t. j. kaštige, jer imen. glasi u Liburni'i *kaštig* – *kaštih*.

[91] Ruk. *ua* – Ž. *na*.

[92] Ruk. *deruo* – Ž. *derua*.

[93] Ruk. *vecchi*, ali očito grieška mj. vecchie, t. j. veće.

[94] Ruk. *operl* – K. tvrdi, da »*mölo bv byti patrně (očevidno) otperl*«.

[95] Ruk. *fterped* – Ž. *tterped*: K. veli u rječniku, da *tterped* znači krat. Gdie li je to našao? Moje je mišljenje, da se tu pisaru izmakla pogreška, te je pisao *tterped* (u ruk. prvo *t* liči na dugo *s*) – dakle *terped* – *sterped*, a to je u Kastavštini *grm*. V. ima također *sterped*; S. ima *terped*.

[96] Ruk. *den* – Ž. *dem*.

[97] *cesarastva* – K. je riječ sumnjiva, pa uz nju meće znak čuđenja; u našem starijem jeziku ri'eč je vrlo obična.

[98] Ž. *Ters ... mon*; K. *od Ters ... mun*; V. *od Fer ... mun*.

[99] Ž. *nza* – K. *suca*; V. *Belgie prošen od župana Antonia ... od tega leta župana*; ruk. *suza*.

i od ostaleh starejeh i sega puka na preženciju od mnogo časnega gospodina plovana pre Frančeška Negovetića va to vreme plovana Mošćenic, i pre Petra Lazarića, kanonika[100] od istega mesta, da bi progljedal i razvidel ovi naši zakoni stari, po običaju, ki su prepisani na oveh knjigah z jedne stare kvaderni, ka je bila zlo tratana i štrapacana, i razderta va vreme od gveri ili rata z Benecani,[101] ka je bila leta 1616.

Videći zgora rečeni gospodin kapitan, da ovi zakoni su pravični i pravo skopijani, zaradi toga je ga[102] svojum rukum potpisal, pritverdil i konfirmal.

Frančeško Knežić,
kapitanio.

Ja Stanislao Negovetić kopijah od knjih[103] verno, kako se pristoji jednomu nodaru njih Cesarove svetlosti.

Dan 7. augušta 1637.

Pred gradom mošćenickem[104] v stolu[105] pravdenen. Svetli, plemeniti gospodin kapitan Benedeto Sabatin skupa z poštovanimi starejemi, vide(ći) i promišljajući,[106] da kada se bi primerilo, da bi ki se zatekal tat, komu se ne bi moglo dat konop zaradi kakovega dostojnega uzroka, ili da bi i rotan,[107] ale ča drugo, tako štatujući i zakon čine, da se ta takov zločinac ima osudit na duplu penu, kako se ⟨pristoji⟩.

Veće odlučiše i spoznaše, da odsada ⟨napervo⟩ ki god bude satnik, da on od svoga vlasto(vitoga ima platit onoga), ki bude vezal tata za konop. I to je stari zakon, ale da san on ima pravit.[108]

1635. V. dan 19. jenara. Bi po ordine gospodina kapitana i z ostalemi poštovanemi učinjeno, da odsada vanapredak,[109] ki bi nosil prez licencije štilet, ili pištolu, da zapada penu komunsku i gospodsku; i ako bi na kega zamaknul, ili udril, plaća penu L ...

Dan 7. meseca marca 1639.

Ta dan učinihu[110] poštoveni suci sporede gospodinom plovanom[111] pre Frančeškom Negovetićem, da ki kole odsada unapredak bi fadigal na dan praznika va grade, ale zvan grada, po teritoriju, da plati penu L 2 svaki, ki bi se našal; i ta pena gre svetoj crekve.

[100] Ruk. *canonica* – Ž. *canonicha.*
[101] Ruk. *Benezzani,* – S. *Benečani.*
[102] Ruk. *ga* – K. *ga (sic)* – valia da stoji *ih.*
[103] Ruk. *knih·* K. *knig;* S. *knjig.*
[104] Ruk. *Mosschienizkem* – S. *mošćeničkem.*
[105] Ruk. *u stolu.* t. j. *v stolu* – K *u stolu.*
[106] Ruk. *promisgliju'uchi* – Ž. *promisgliiajuchi.*
[107] Ruk. *votan.* – K. meće na ovom miestu *rotan* (od tal. rotto) – slomljen, iznemogao bolestan. Možda je pogodio. Ali nije li *votan* u vezi s tal. *voto* = zavjet?
[108] Ruk. *prauit* – K. *opravit.*
[109] Ruk. *ua napredak* – Ž. *na napreduk.*
[110] Ruk. *u·inihu* – Ž. *ucinichu.*
[111] Ruk. *Plouanom* – Ž. *Plouanom.*

Dan 6. aprila.[112]

Budući vnogo svetli i vnogo časni gospodin otac Frančeško, rektur časnoga koleja reškoga, razumeli i videli, da poštovani starci od ovoga mesta, da kada se prigodi ki kriminal, da svi se za dve libre moraju spravit va svet. Ki videći, da je to malo, odlučil je zgora imenovani gospodin otac rektur skupa svemi starejemi, da odsada napred svakomu svetniku[113] bude hodila jedna libra od onega, ki se krivac najde. Ovo be učinjeno od svetle Gospode i Martinom[114] Diminićem, kapitanom kapitanije kastavske.

Frančeško Antonelli mppa[115]

V dan 7. meseca aprila[116]

Veće otlučihu zgora imenovani časni otac rehtur skupa gospodinom kapitanom Martinom Diminićem i svemi starejemi, pod županiju[117] Ivana Deskovića, da ni bilo popervo zapisano va zakone kako je[118] vaveki puk župana, suca i komunšćaka[119] kladal, takajše[120] odsada napred, da jih ima kladat komun po starem običaju, i ti rečeni svetniki, da imaju bit konfirmani od vnogo časnoga oca rektura koleja reškoga. A satnika da imaju kladat stareji, kako su i pervo vreme, i to odsada napred vaveki. I ovo sve beše potverjeno od gospodina oca rektura pod zgora rečenem gospodinom kapitanom. Ki zgora imenovani župan, sudac, komunšćak,[121] satnik, da se imaju kapitanu prežentat, ili od oca rektura, da budu pritverjeni.

1648. Na dni 8 meseca marca.

Budući vnogo svetli i plemeniti gospodin kapitan Martin Diminić[122] i svemi starejemi pod županiju župana Monji razumeli i vedeli, da je zakone stavljena mala pena, ki je ča hinil, ale kupoval od mlajeh prez volje i znanja oca i matere, da je popervo bilo peni L 8. Zato sada videći, odlučiše gospodin kapitan skupa semi starejemi, da odsada napredak, da ki bi ča kupil ili hinil od manjeh prez volje ili znanja oca ale matere, da plaća penu marak 5 i da ima bit povernjeno prez nijedne stvari roditeljom.[123] Ove peni pol gre časnoj Gospode, a pol komunu.

[112] Ruk. *dan 6. aprila* – nema godine, jer je tekst poderan.
[113] Ruk. *suetnichu* – Ž. *suetnicku.*
[114] Ruk. *Martinom* – Ž. *Martinon.*
[115] Ruk. *mppa* – Ž. *subscr.*
[116] Ruk. *V dan 7 Messeza Aprila* – opet nije navedena godina, ma da ruk. na tom mjestu nije oštećen.
[117] Ruk. *supaniu*, t. j. županiju – S. *županju* – i tako stalno.
[118] Ruk. *kakogie* – Ž. *kakouje.*
[119] Ruk. *Communschiacha* – Ž. *Commnsciacka.*
[120] Ruk. *takaise* – Ž. *tukaise.*
[121] Ruk. *Communschiach* – Ž. *Communsciack.*
[122] *Martin Dminich* – ali inače uvijek *Diminich;* to prezime postoji u labinštini, a *Dminić* na Krku (Vrbnik).
[123] Ruk. *Roditegliom* – Ž. *roditeglion.*

Budući bil večni običaj, da ako kupac ili prodavac bi za veće činil kantat iliti skantat blago iliti drugu kakovu stvar,[124] nego bi štimano, ili meju parti[125] takav akord učinjen, da blago zgublja; ništar manje, ako takova lotrija meju kupci i prodavci bi se od akorda učinila, da procenjena ili štimana roba, ili blago bi se odviše skantalo, nego bi štimano, da skupno zgubljuju onu istu robu štimanu, iliti blago. Ki kapitul budući od velike potrebi i konšideracijoni za remedijat takove falšitadi, na inštanciju župana Martina Mohovića,[126] suca Marka Bradičića i sveh ostaleh[127] župan i sudac, komunšćaka[128] Mateja Rubinića, gospodin kapitan Frančesko Morelli su koncedili, da takav kapitul za večno spomenutje k ovemu zakonu ima se priložit i publikat na običajnem meste, radi da svaki se bude znal čuvat. I ki bude koga takovega obznanil, da ima prijet dara L 8 i bit uhranjen, a ostalo da se ima potegnut po starem običaju, komu se dostoji. Tako.[129]

V dan 6. meseca marca 1690.

V Mošćenicah[130] va kaštelu gospodskem. Kade zakupljeni prečasni otac Anton Ferriciolli od družbe Isusove, rektur časnoga koleja reškoga, gospodin, gospodar i jurisdicent ovoga kaštela, poštovani župan Matej Verbas, sudac Bertol Cvetan[131] z poštovanemi starejemi Andrejem Valentinom komunšćakom, čujući vnoge tužbe, da boški komunski svakidanjum pošežum[132] se kvare i funduju po nezamaršćine[133] satnika, i budući vazeli informacijon sverhu rečeneh tužb, kem za zapovedet i postavit dostojan razlog, svem i svakomu podložniku ovoga kaštela na korist komunsku i manteniment rečeneh bošah,[134] složno otlučiše i zakon učiniše: da unapredak se imaju zibrat po poštovaneh svetnikeh ovega kaštela četiri čuvari ili gvardijani, ki imaju čuvat i prigljedat takovi boški; ki ako koga najdu sekući, da budu dužni obznanit, optužit i dat jih na notu[135] poštovanem starijem,[136] zaradi da škodniki budu kaštigani po starem zakone; od ke peni treti del se ima dat onemu, ki zatuži. I ti gvardijani da imaju bit deržani za dobri i pošteni. I ki bi koga od njih sramotil, ale psoval nepošteno, oće platit penu marak 5 prez svake milosti; od te peni polovica oće poći Gospode, a druga polovica komunu. Zvan staji, ki bi

[124] Ruk. *drugu kak stuar* – bit će griješka mj. *kakvu;* K. *kako (sic!).*
[125] Ruk. *parti* – Ž. *parzi.*
[126] Ruk. *Mohouichia* – Ž. *Mihouilicha.*
[127] Ruk. *ostaleh* – Ž. *ustaleh.*
[128] Ruk. *communschiacha* – Ž. *communschiachia.*
[129] Ruk. ima znak – Ž. pročitao *etc.*
[130] Ruk. *Moschienzzah* – Ž. *Moskienizzah.*
[131] Ruk. *Zuetan* – Ž. *Suetan.*
[132] Ruk. *possezum* – S. *posecum.*
[133] Ruk. *nezamarschine* – Ž. *nezamarschienie.*
[134] Ruk. *Bossach;* t. j. bošak – K. smatra *bossach* »chybnč« – pogrešnim, te mjesto ispravlja u *boskah;* ali u Mošćenicama je *bošak* pravilan gen. pl. od *boški,* koje i sam spominje malo niže.
[135] Ruk. *na notu* – Ž. *na rotu.*
[136] Ruk. *stariem* – Ž. *stareem.*

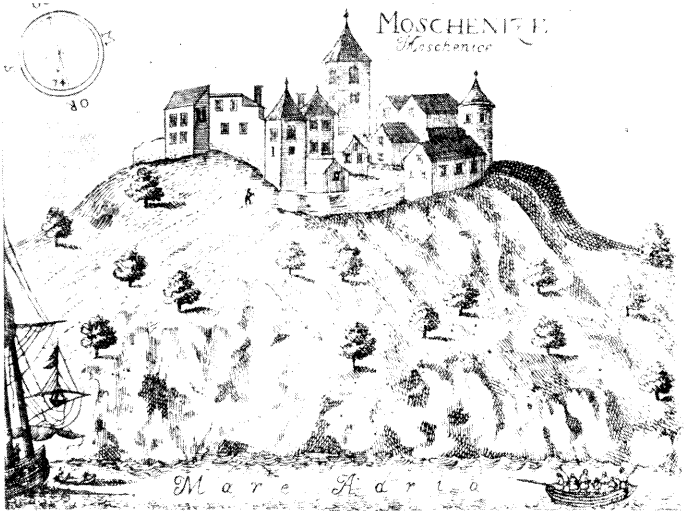

Slika 1.



Slika 2. Zdenac u gradskoj loži

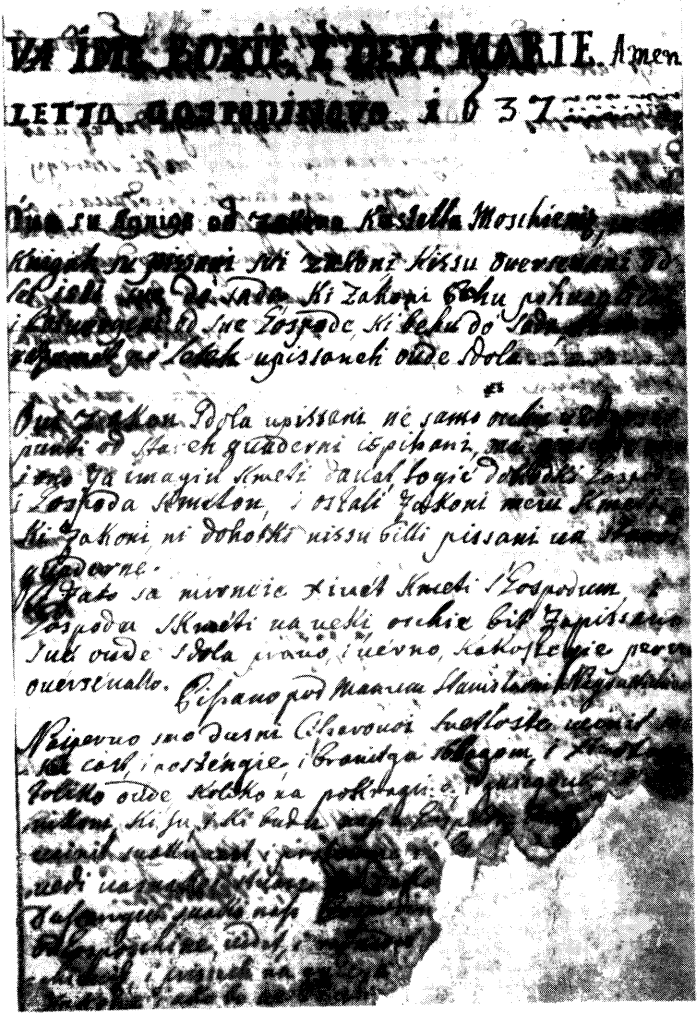

Slika 3. Početak Zakona kaštela Mošćenice

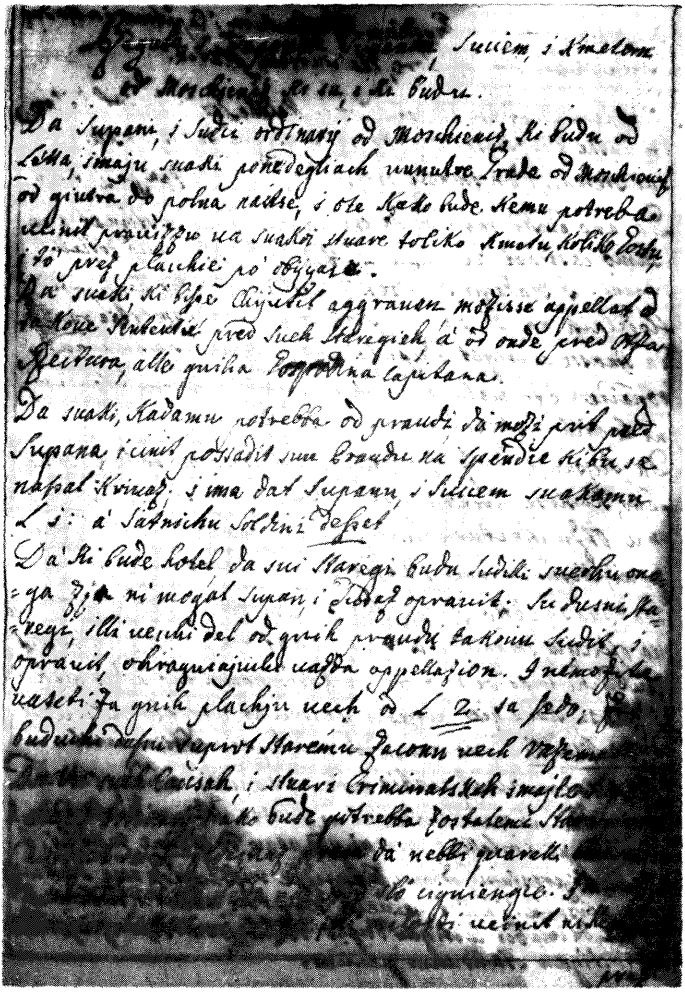

Slika 4. Jedan dio dijela »Zakona kaštela Moščenice« (v. str. 257–258, drugog dijela četvrtog retka točke 5)

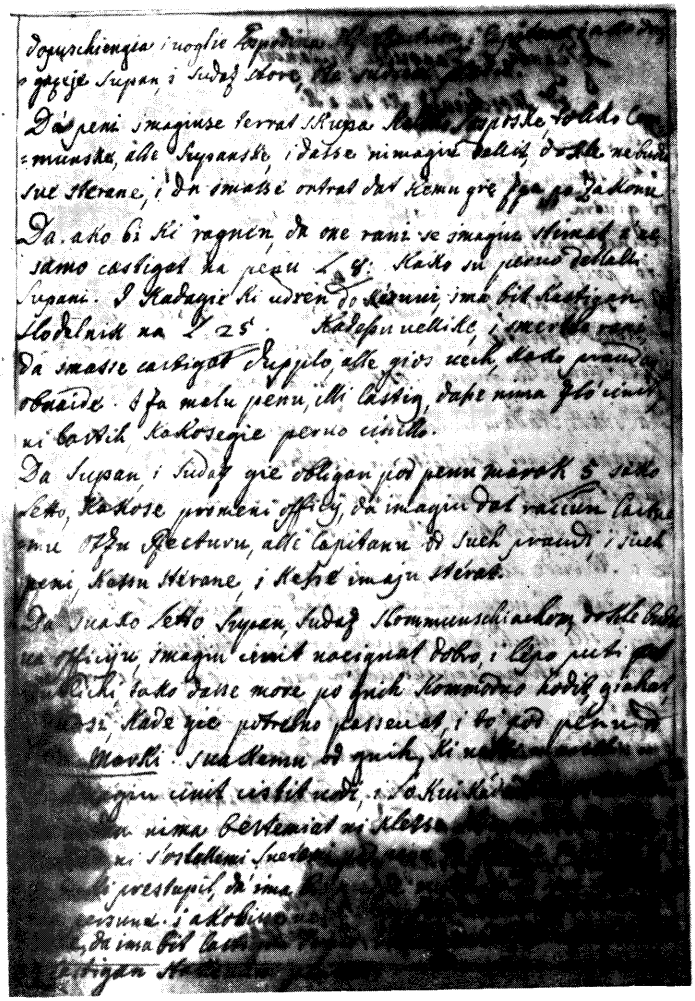

Slika 5. Jedan dio Zakona kaštela Moščenice v. str. 258. od drugog dijela u četvrtom

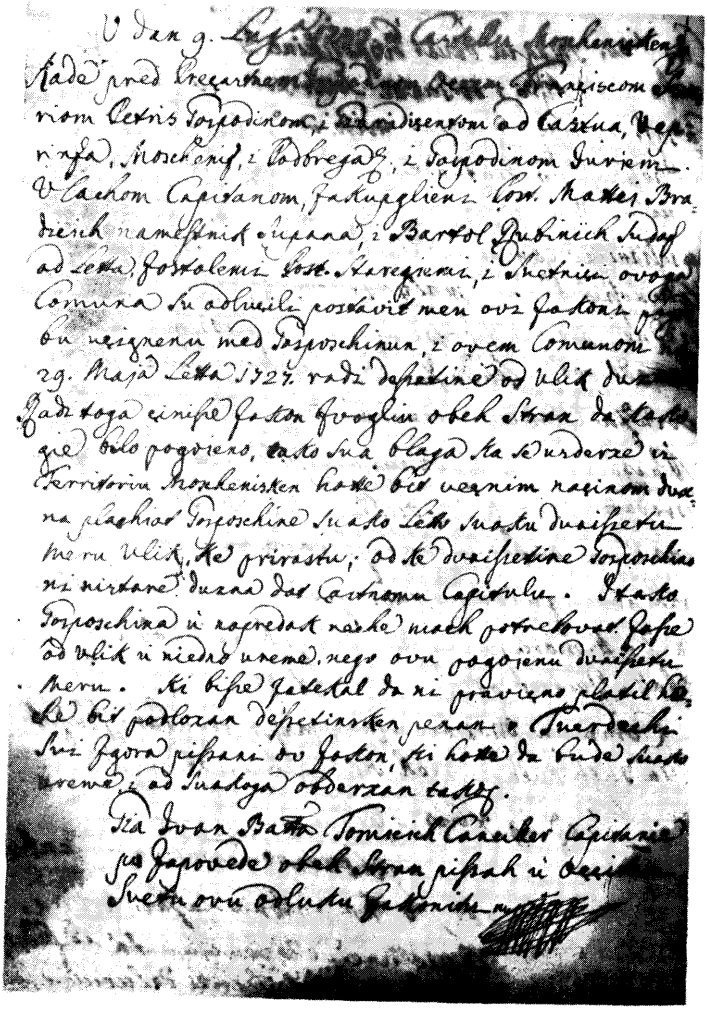

Slika 6. Završetak Zakona kaštela Moščenice

va[137] njih sekal prez dopušćenja, svagda pol peni gre Gospode, a pol komunu.

Rečeni gvardijani od bošak ote bit zibrani svako leto. I ako budu dobro i pravično prigljedali, ote moć bit potverjeni na dan svetoga Blaža, ki prihaja na 3 febrara. I ti, ki budu od čuvari oficij nastali, ne te ono leto bit dužni prit va ordinarije straže v kaštel. I tako ordinaše[138] i dikjaraše[139] po kreposte od zakona i po svaki drugi bolji način. Gvardijani ote imat priseć[140] pred gospodinom kapitanom, ki to[141] vreme bude, kada pride na vižitu v kaštel.

Otac Anton Fericioli, rektur i jurisdicent, mppa[142]

Bartolomeo Bradicich, cancelliere, copiai di parola dal vecchio protocolo della nostra cancelleria.

Et io Antonio Lazarich p(leno) t(itulo v(ice) cancelliere, ho recopiato dal vecchio statuto fedelmente le cose entroscritte. Mppa.[143]

Regula i zapovedi županom, sucem[144] i kmetom od Mošćenic, ki su i ki budu:

1. Da župani i suci ordinariji od Mošćenic, ki budu od leta, imaju svaki ponedeljak vnutra[145] grade od Mošćenic od jutra do polna[146] najt se i ote, kako bude kemu potreba, učinit pravicu va svakoj stvare toliko kmetu, koliko gostu, i to prez plaće po običaje.

2. Da svaki, ki bi se ćutil[147] agravan, mozi se apelat od takove šentencije pred sveh starejeh, a od onde[148] pred oca rektura ale njiha gospodina kapitana.

3. Da svaki, kada mu potreba od pravdi, da mozi prit pred župana i činit posadit pravdu na špendije, ki bu se našal krivac, i ima dat županu i sucem svakemu L 1, a satniku šoldini 10.

4. Da ki bude hotel, da svi stareji budu sudili zverhu onoga, ča ni mogal župan i sudac opravit, su dužni stareji, ili veći del od njih, pravdu takovu sudit i opravit, ohranjujući vazda apelacijon. I ne mozite vazeti za njih plaću već od L 2 za sedo,[149] zač budući da su suprot staremu zakonu već vazemali.

[137] Ruk. *ua* – Ž. *na.*
[138] Ruk. *ordinasse* – S. *ordina se.*
[139] Ruk. *dichiarasse* – S. *dikjara se.*
[140] Ruk. *prissech* – Ž. *priseh.*
[141] Ruk. *ki to* – Ž. *ki po.*
[142] Ruk. *mppa* – Ž. *subscr.*
[143] Ruk. *mppa.* – Ž. *subscr.*
[144] Ruk. *suciem* – K. *sucicm.*
[145] Ruk. *uunutre* – K. *vunutre.*
[146] Ruk. *polna* – K. *polna (sic.),* ali u Mošćenicama *polne* = podne.
[147] Ruk. *chijutil;* t. j. *ćutil* – K. *čiutil.*
[148] Ruk. *onde* – Ž. *oude.*
[149] Ruk. *sedo* – Ž. *sedo* (!), a K. je to riječ *seda* (tal. la sedia) *sedeni;* međutim u Mošćenicama *sedo* postoji, a znači sve, na čemu se sjedi; ovdje znači sjednica, zasjedanje; riječ je poznata i u kastavštini.

5. Da va sveh kaužah i stvari kriminalskeh imajte župan i sudac ordinarij, i ako bude potreba z ostalemi starejemi, kaštigat sveh zločina,[150] prem da ne bi kvareli bilo, cića da ne ostaje odsada napred zlo činjenje. I ne mozite nikomur gracije ili milosti učinit nikemure prez dopušćen'ja i volje gospodina oca rektura i kapitana. I ako drugačeje župan i sudac store, ote svojem platit.

6. Da peni imaju se terat skupa koliko gospodske, toliko komunske, ale županske, i da se nimaju delit, dokle budu sve sterane, i da ima se ontrat[151] dat, kemu gre ča po zakonu.

7. Da ako bi ki ranjen, da one rani se imaju štimat, a ne samo kaštigat na penu L 8, kako su pervo delali župani. I kada je ki udren do kervi[152] ima bit kaštigan zlodelnik na L 25. Kade su velike i smertne rani, da ima se kaštigat duplo, ale još več, kako pravda obnajde. I za malu penu ili kaštig, da se nima zlo činit ni kaštih, kako se je pervo činilo.

8. Da župan i sudac je obligan pod penu marak 5 sako leto, kako se promeni oficij, da imaju dat račun časnemu ocu rekturu ale kapitanu od sveh pravdi i sveh peni, ke su sterane i ke se imaju sterat.

9. Da svako leto župan, sudac z komunšćakom,[153] dokle budu va[154] oficiju, imaju činit načinjat dobro i lepo puti publiki, tako da se more po njih komodno hodit, jahat i z vozi, kade je potrebno, pasevat, i to pod penu od dve marki svakemu od njih, ki ne bi marili. Da imaju činit čistit vodi i lokvi, kade bude potreba.

10. Da nijedan nima beštemijat, ni klet se z Bogom ni svetum Marijum, ni z ostalemi svetemi pod penu od jedne marki. I ako bi ki prestupil, da ima bit prece[155] ruban i da ima stat vas dan peržuna. I ako bi se več krat ki našal v takovem grehe, da ima bit kaštigan duplo. I tolikajše ki bi se opil, oće bit kaštigan z takovum penum.

11. Da nijedan mozi deržat svojoj kuće zlodelnika ni očite kurbi,[156] ka bi nastala na hudobiju i greh, pod penu L 25.

12. Da nijedan mozi ženum z tujum činit greh od preljubodejstva pod penu života ale zgubljenja od njegovega blaga.

13. Da nijedan mozi prodat, kupit ni gambijat z kakovum užurum pod penu zgubitka od robi, ili L 25. Još će oće platit toliko pene, ki žive, ili kupuje himbeno, ili kega prevaruje.

[150] Ruk. *zlocinaz* – Ž. *zlocinah.*

[151] *ontrat* – K. je to isto, što i *intrada* (totéž co intrada); ali to je čak. *ontrat tada, nato.*

[152] Ruk. *keruui* – K. *kervi.*

[153] Ruk. *communschiachom* – Ž. *communschiackom.*

[154] Ruk. *ua* – Ž. *na.*

[155] Ruk. *prezce* – Ž. *prez ce* u rečenici: *Da nijedan nima beštemijat ... I ako bi ki prestupil, da ima bit prezce ruban«.* – Ž. je ta riječ nepoznata *(prez ce?)*, a K. je to slov. *prece, precej odmah, smjesta.* I V. ima *prece.* Istina je, *prece* dolazi i u hrvatskoj starini – živi u Dubašnici na Krku (ispor. ARJ. str. 452), ali nije li možda *prezce* omaškom prepisano mj. *prez ce* (kao u Ž.), a to bi se moglo dovesti u vezu s tal. *causa* – dakle, *prez cause*, t. j. *kauže tužbe, bez suda.* Takvo značenje odgovara ovdje.

[156] Ruk. *kurbi* – Ž. *kurbe.*

14. Da tati imaju se kaštigat po običaju prez milosti, i da ima na to prigljedat i dobro nastat župan i sudac, da svakemu svoje z mirom stoji i bude.

15. Da župan i sudac i stareji imaju dobro nastat i po pravica berzo sveršit pravdi gostom, ubogem i vdovicam[157] i stvaram cerkvenem[158] i peršonam duhovnem.

Va diferencije meju ocem Frančeškom Antonellom od družbe Isusove, rekturom koleja reškoga, kako gospodarom od Gospostva Kastva, a ne od sudac, konšeljeri i od komuna grada kastavskega,[159] kako avižuje komun mošćenicki za neke meju njimi pred nekoliko leti diferencije pred V⟨eličanstvo⟩ c⟨esarevo⟩ i pred višnji rejiment, kako za neke stvari, kako od patera rektura špecifikaneh 20 punti na višnji rejiment, kada se daje dečižijon. Budući da su popervo čuli pravice od jedne i druge strani, kako na pismeh i avižeh.

Budući da kolej reški se je ajuštal[160] z višnjum provincijum kranskum[161] za svakoletnju plaću od štivri ordinarije, kako za[162] neizrečene druge impožicioni i za daciju od vina, za 500 fijorini gosposkeh[163] od Kastva, i da ti Kazljani,[164] kako i Mošćenicani i Veprinčani, kako su se još popervo dikjarali, da Kastavci imaju platit svako leto dvesto fijorini den 200, a oni od Mošćenic sto i dvajset i pet,[165] dem 125, tako i Veprinčani sto dvajset i pet, den 125, kako za zdignutje z koleja va provincije kranskoj. Budući da kolej plaća rečeneh pedeset fijorini ostaleh, keh oće odsada sterat od Kastavac,[166] z kemi rečenemi fijorini kolejskemi se slaže pet sto fijorini, den f. 500.

I tem još kolej odsada napred pušća i daruje Kastavcem oveh četerdeset libar, dem 40, ke su plaćali svako leto rečeni Kastavci. Tako iedne i druge parti ote overševat iliti oservat odsada napred on račun, kako su juštali[167] i kako su storili prez nijednoga muvljenja.[168]

[157] Ruk. *Vbbogem* i *Vdouuicam* – K. *vbogem* i *vdovicam* – ali mislim, da treba pročitati *ubogem i (u)dovicam*.

[158] Ruk. *Cerkuenem* – K. *crokvenem*.

[159] Ruk. *Castauskega* – Ž. *Castuanskega*.

[160] Ruk. *aqiustal;* t. j. ajuštal – K. *ažustal*.

[161] Ruk. *Cranskum* – S. *Kranjskum*.

[162] Ruk. *sa*, t. j. za – Ž. *su*.

[163] Ruk. *Gosposkeh* – Ž. *Gospodskeh*.

[164] Ruk. *Casgliani* – tako i Ž., ali on ima često i *Kozljani* pomišljajući možda na Kožl ane, s kojima su Mošćenice imale poznati razvod od 1395 g. ali – kako se vidi iz poročko-riječkoga predloška, gdje je *a* često sličan slovu *o*, i obrnuto – naziv Kožljani je pogrešan. Kožljak (između Mošćenice i Brseča) nije podpadao pod jurisdikciju Kastavske gospoštije ni općine mošćeničke. Ispravno je ime Kazljani, koje K izvodi od *Kastljani* = *Kastavci*. Riječ je poznata – dolazi i u Kastav statuta (ispor. ARJ str. 883), a »nastala je prema *Kastva* kao *Budljanin* od *Budva*«; S. ima *Kašljani* i *Košljani*.

[165] Ruk. *sto, i dvaiset, i pet* – K. *sto dvajsepet*.

[166] Ruk. *Castauaz* – Ž. *Castauc*.

[167] Ruk. *giustali* t. j. juštali – K. *žustali*.

[168] Ruk. *parti ote ouerseuat ... on racun ... prez niednoga muugliengia* – K. čita *muljenja* – vahani (slov. mudljenja) t. j. okljievanja. Držim, da valja *muvljenja* dovesti u vezu s glagolom *mlъviti* – *mlъvlją* = buniti se, vikati. To isto znači prema tome i *muuit se* – *muvit se* malo dalje; S. ima *movljenja* odnosno *movit se*.

2. Da otac rektur reški, komu koleju spravljenum Gospošćinum kastavskum, kako z benefakturom,[169] ima bit i oće spoznan[170] od Kastva i Mošćenican[171] i Veprinčan za šuperijora i gospodina, kako se pristoji.

3. Ma publih[172] sud iliti svet ima ustat na one 36 peršonah, veli i mali svet, i to z obligom, da šuperijoru imaju najprvo[173] od Gospošćine dat na znanje i pitat oblast za spravit veli i mali svet, na ko spravljenje more se i gospodin kapitan s[174] njimi skupit.

Ako bi pah bila kakova liberacijon suprot Gospošćine ale kapitanu, da more bit svet storen od deliberacijone po dveh suceh, da ravno ni kapitana. I oni agraviji, ki bi bili kontra[175] postavni[176] od kapitana, d'imaju[177] bit najpervo proponjeni ocu rekturu kako šuperijoru, radi da on bi remedijal takove impožicijoni, pervo leho bi se imale proponit drugem višnjem.

4. Grad kastavski oće imat, kako pervo, pervu inštanciju, kade dva suca, ki ote bit učinjeni, jedan oće bit zibran od Gospošćini, a drugi od komuna, ote imat ta svet ale sudbu va stvarah maleh i maleh kriminaleh, i ote moć kaštige činit i peni od L 50.

Budući da je bila diferencija meju ocem Frančeškom Antonellom od družbe Isusove, a rekturom od koleja reškoga, kako uživatelja od Gospošćini od grada Kastva, kako avižuju komun mošćenicki za neke meju njimi jur toliko let pretenžioni. Od njih Cesarske Svetslosti i višnjega rejimenta su prišli, na dečižijon sujeni zverhu punat 20 od oca rektura imenovani i špecifikani, zaradi tega višnji rejiment:

Budući popervo razumel i slišal pravice od obeh stran, toliko pismeh prežentane, koliko na glas, je decidil:

Budući da kolej reški se je ajuštal[178] z višnjum provincijum od Kranja za letnju plaću od štivri ordinarije[179] ili običajne, tako jošće za svi štraordinariji natkladi,[180] to je za kakovu se budi drugu impožicijon ili natklad, i za daciju od vina za 500 rainiš od Gospošćini kastavske. I da Kazljani, tako i oni od Mošćenic i Veprinca još popervo su se dijarali Kazljani da imaju plaćat sako leto dvesto rajniš, oni od Mošćenic sto i dvajset i pet rajnič, den 125, a oni od Veprinca drugih sto i dvajset i pet, dem 125, i to kako na pomoć koleju ka višnjoj provincije od Kranja. I kolej da ima plaćat ostaleh rajniši pedeset, den 50. keh dosada je steral za štivri od Kazljan tako da, z temi se napunjuje[181] broj ili numer od rajniši zgora rečene 500.

[169] Ruk. *sbenefacturom* – K. *sbenefakturom.*
[170] Ruk. *spoznam* – jamačno mj. *spoznan.*
[171] Ruk. *Moschienizzani* – S. *Mošćeničani.*
[172] Ruk. *publih* – K. *publik.*
[173] Ruk. *naipruo* – očito omaška mj. *naiperuo.*
[174] Ruk. *sgnimi* – K. *š njimi.*
[175] Ruk. *contra* – K. *contra.*
[176] Ruk. *postauni* – K. *postavni (sic!).*
[177] Ruk. *d' imagiu* – Ž. *imagiu* – K. veli, da Ž. ima *imagiju.*
[178] Ruk. *agiustal*, t. j. *ajuštal* – K. *ažustal.*
[179] Ruk. *ordinarie* – Ž. *ordanie.*
[180] Ruk. *nadkladi* – Ž. *nakladi.*
[181] Ruk. *napugniuje* – Ž. *napugniue.*

2. Kolej vanapredak pušća i daruje Kazljanom oneh 40 libar, keh su plaćali Kazljani svako leto. Tako ove parti ote ošervat i napunit unapredak ovi ajuštament[182] ili odluku prez muvit se.[183]

Da otac rektur od Reki, pod ki kolej je podložna Gospošćina kastavska kako fondacijon, i ima bit spoznan od Kazljan i Mošćenican[184] za njihovega šuperijora i gospodina, kako se pristoji.

3. Očiti ili publik[185] svet ostaje va 36 peršonah ili ljudi od velega i malega sveta, pero' z obligom, kada te se skupit, da imaju obznanit popervo Gospošćine, to je kapitanu, kakovu skupščinu, koj skupščine iliti svetu kapitan šele[185] more prit.

Kade pak bi otel bit kakov svet sprotu Gospošćine ale kapitanu, takova skupščina i svet more bit učinjen prez kapitana po dveh suceh i deset starejeh iliti svetniki; i nove tužbi ili agraviji, ki bi imeli suprot kapitanu, da jih najpreja propone i pernesu pred oca rektura, kako šuperijora i gospodina za remedijat, pervo leho se propone višnjoj Gospode.

4. Grad od Kastva oće imat, kako popervo, pervu inštanciju, kade dva suca, od keh jedan oće bit zibran od Gospošćini, a drugi od komuna, ote moći sudit va pravdah civileh, to je to od blag i pretenžijoni drugeh; v kriminali manjeh kaštigat mogu na penu od L 50. Va takov svet skupno more pristupit g. kapitan va svojoj peršone, ako bi mu drago, ma prez ikakove plaći, ma pero' dva svetnika suca nisu obligani zvat ga ni čekat na takov sud. Od te perve inštancije gre apelacijon pred Gospošćinu, to je pred g. kapitana, ki se bude nahajal, z kem po običaju ote bit deset starejeh od komuna; i va tem apelacijone oće imat sud kapitan i balotu za razbit voti. I od tega suda ima poć apelacijon va kapitanjat kranjski, a od ovde pred višnji rejiment[187] Auštrije Nižnje,[188] rečene Interijore.

Pravdi od kriminali veleh se pristoje sudit kapitanu, dvem sucem i desetin[189] starejem, pero' da imaju zvat va velikeh stvarah i kažeh, ako bi potreba, jednoga naučenoga doktura.

Komun od Mošćenic oće imat svoj sud po načinu pervem, od kega oće pojt apelacijon pred Gospošćinu ale kapitana.

5. Svet, za sudit pravdi i delat pravicu, ima se[190] činit va dobu i vreme običajno: pervo poldneva prez pitat.[191]

Na 3. dan meseca agušta leta 1704. Dan nedeljni pred Mošćenicami.

[182] Ruk. *aggiustament*, t. j. *ajuštament* – K. *ažustament*.
[183] Ruk. *muuitse*, t. j. *muvit se* – K. *muit se* (vidi str. 32. b. 13).
[184] Ruk. *Moschienizzan* – Ž. *Moscienizzan*.
[185] Ruk. *publich*, t. j. publik – S. *publih*.
[186] Ruk. *suelle* – omaškom za *selle*: u sjev. Istri (Vodice) ima *seli* uvijek (ispor. Ribarić. o. c. str. 116); S. kaže *s volje*.
[187] Ruk. *regiment*, t. j. rejiment – K. *regiment*.
[188] Ruk. *nisgne*, t. j. nižnje – Ž. *usigne*, t. j. višnje.
[189] Ruk. *dessetin* – K. *desetin (sic!)* – to je dat. pl. *desetim*.
[190] Ruk. *imatse* – pogrešno mj. *ima se*.
[191] Ruk. *prez pitat* – valja dodati *nijednoga dara* kao na str. 56.

Ta dan skupil se je vas puk i poštovani starci na običajno mesto pred gradom ili kaštelom pod strem[192] svetoga Bartola, kade se svetuje i balotuje za sve potrepšćine komunske. I ta isti dan poštovani starci su učinili štat šentenciju Cesarove Svetlosti, storenu va Gracu[193] po previšnjem rejimentu i kamare,[194] pred svem pukom, navlastito punat od suda, kako se ima opsluževat va ovem meste. Ka šentencija zapoveda, da najpervi sud ima se činit od poštovaneh sudac od ovega mesta, a apelacijoni da gredu gospodinu kapitanu kastavskomu, kako je bilo vazda pratikano. Na ki punat privoljil je vas puk i poštovani starci, ki da ote se deržat ove otluki gradaške vaveki.

Zgora rečeni dan poštovani starci su se posvetovali, i suci z komunom, ča bi se imelo učinit, ako bi ki od oveh kmet ili druga[195] ondicijona človek pretendil, da ga ne mozi sudit ova perva inštancija i druga, ka se pristoji kapitanije kastavskoj.

Verhu koga svetovan'ja ili punta dobrovoljnim načinom se je postavil vas puk i poštovani starci ili suci na balotanje dobrovoljno,[196] i su svi *skupa dobrovoljno odlučili i privoljili, i zavezali se svojum balotum* večnim načinom; ako bi ki od ovega paježa kmet, ili drugoga kondicijona človek, pretendil ne bit sujen ale podložan pravde, kako zgora se je imenovalo, ter ki bi[197] takovemu kmetu ale človeku od ovega paježa kmet učinil kakovu službu na kopne[198] ale na more, malu ni veliku za plaću ale prez plaći, pada va penu od libar pedeset, dem[199] L 50, prez nijedne milosti svaku voltu.

Ka dobrovojna odluka od svega puka i poštovaneh sudac ili starac bi učinjena va vreme glavari naših prečasnoga oca rektura Ambrožija Sembler, visokonaučenoga gospodina kapitana Aguština[200] Vriana Butti, župana od ovega leta Mateja Šepića,[201] suca Mateja Rubinića, kancilera Ivana Negovetića, komunšćaka Mateja Sandalja.[202] Ostali poštovani starci svetniki[203] biho[204] to leto: žup. Bartol Cvetan,[205] župan Paval Sandalj, sudac Ivan Negovetić, sudac Bartol Mohović, sudac Juri Rubinić, sudac Juri Desković, sudac Ivan Kalčić, sudac Matej Bradičić, sudac Ivan Rubinić.

Adi' 20 genaro 1705 in Moschienizze

Agostino Buti
capitanio mppa.[206]

[192] Ruk. *pod strem* valjda *pod trijemom* – u Vrbniku strim.
[193] Ruk. *ua Grazzu* – K. *Graccu.*
[194] Ruk. *Cammare* – Ž. *Commune.*
[195] Ruk. *drugo* po svoj prilici mj. *drugoga.*
[196] Ruk. *dobrouogno,* t. j. dobrovoljno – S. *dobrovoljno.*
[197] Ruk. *ter ki bi* – Ž. *ter bi ki.*
[198] Ruk. *na kopno* omaškom vjerojatno mj. *na kopne.*
[199] Ruk. *dem* – Ž. *den.*
[200] Ruk. *Agustina* – Ž. *Augustina.*
[201] Ruk. *Sepich* – K. *Žepić.*
[201] Ruk. *Sandagl,* t. j. Sandalj – S. veli *Žandalj* – prezime je Sandalj poznato istarsko prezime.
[203] Ruk. *Suetnichi* – Ž. *Suetniki.*
[204] Ruk. *biho* – K. je oblik čudnovat, ali dolazi u srednjoj Istri; S. kaže *bihu.*
[205] Ruk. *Zuetan,* t. j. Cvetan – K. ima *Zvetan.*
[206] Ruk. *mppa* – Ž. *subscr.*

Kopija od šentencije previšnjega rejimenta od Auštrije Interijori Gracc leto 1661. na 19, X – bra.

Od deferencije i pretenžijona meju ocem Fračiškom Antonellom od družbe Isusove, rekturom koleja reškoga, kako pošešura ili gospodara od Gospošćini kastavske, meju suci, sveton[207] i komunom od grada Kastva, kako takajše običutuju komun Mošćenic za neke pred nekoliko leti pretenžijoni i diferencijami, zaradi tega od Veličanstva cesarovega i od višnjega rejimenta na zadnje otlučenje verhu dvajset punat imenovanch od oca rektura, višnji rejiment, budući čul, videl i informal se, koliko v govoren'ju, toliko v pismeh od obeh stran pernešeneh, je otlučil:

1. Budući kolej reški privoljel z višnjun provincijum od Kranja za svakoletnji dohodak od štivri ordinarijeh, ča je običajneh, i za svaki drugi eštraordinariji, ča oće reći neobičajni nadlogi ili pitanija, i za daciju od vina od rajniši 500 od Gospošćini kastavske. I da ti Kazljani, kako i oni od Mošćenic i Veprinca jur popervo su se obligali, da Kazljani imejte[208] plaćat sako leto rajniš 200, oni od Mošćenic 125 i oni od Veprinca 125, kako na pomoć od koleja ka višnjoj provincije kranjskoj. I da kolej imej plaćat ostaleh rajniš 50, ki je dosada zemal za štivre od Kazljan, s kemi se napunjuje broj od rajniš 500.

Veće kolej[209] unapredak pušća Kazljanom oneh libar 40, ke su plaćali Kazljani na leto. Tako obe parti ote unapredak oševat i napunjevat ov ajuštament[210] i ovo razkladan'je prez jedine suprotivšćine ili pomanjkan'ja.

2. Da otac rektur od koleja reškoga, čija je Gospošćina od Kastva, (kako fundacijon), ima bit raspoznan i dostojno čašćen od Kazljan i Mošćenican za glavara i Gospodina.

3. Osobojni[211] svet ustaje[212] va oneh trejset i šest peršonah, ča je mali i veli svet, tako, kade se budu oteli skupit, da imejte pervo obznanit Gospošćine, to je kapitanu, takovu skupšćinu od sveta, na ku mozi šele[213] pristupit kapitan. Kada pak bi otel bit kakov svet suprot Gospošćine ili kapitanu, tako da mozite ga delat i činit prez kapitana, to je dva suca i deset starejeh; i oni punti ili krivinje,[214] ke bi bile suprot kapitanu, imaju bit pernešene pred oca rektura, kako gospodara, za remedijat, pervo lehno bi se otelo drugamo pojt ili rekurit.

4. Grad kastavski ima, kako dosada, pervu inštanciju, kade dva suca, od keh imej jednoga zibrat Gospošćina, a drugoga komun, ote sudit i imaju sud va pravdah civileh i kriminaleh maleh, i kaštigat ili osudit[215]

[207] Ruk. *sueton* – Ž. *suetom.*
[208] Ruk. *imegte* – Ž. *smegte.*
[209] Ruk. *Collejg* – Ž. *Colleg.*
[210] Ruk. *aggiustament (ajuštament)* – K. *ažustament.*
[211] Ruk. *ossoboini* – K. *osebojni.*
[212] Ruk. *ua* – Ž. *na.*
[213] Ruk. selle – vidi str. 51.
[214] Ruk. *kriuigne* – Ž. *krivigne.*
[215] Ruk. *ossudit* – Ž. *odsudit.*

do L 50 uklopito. I va svet more pristupit kapitan, ako bi otel, ma prez plaći. Tako da ti dva suca nisu dužni zvat ili čekat ga na takov sud.

Od ke perve inštancije gre apelacijon pred Gospošćinu, to je pred kapitana, ki bude po vremenu, z kim po običaju ote sedet deset starejeh od mesta. I va takovem sude od apelacijona oće kapitan imet baloti razbiti samo ili razlučit.

Od tega suda gre apelacijon v kapitaniju kranjsku, a od onde pred višnji rejiment od Auštrije Interijori.

Pravdi pak od kriminali veleh sve čiste[216] pristoje na kapitana, dveh suceh[217] i deset starejeh tako pero', da va velikeh stvareh, ako bi potreba, imejte zvat i svetovat jednoga naučenoga doktura.

Komun mošćenicki imej ostat va svojem običajnem pervem sude, od kega gre apelacijon pred Gospošćinu, to je pred kapitana.

5. Svet za sudit pravdi i delat pravicu ima se činit va[218] dobu i vreme običajno, pervo poldneva, prez pitat nijednoga dara, i da pravdari, to je parti, nimaju bit osujene va velike tansi,[219] to je plaći ili peni; da bude svakomu pravica učinjena.

6. Va pomanjkanje od plovana Kazljani imejte imenovat dveh dostojneh, i Gospošćina na svoju volju oće zibrat jednoga od teh, kega imej[220] poslat pred ordinarija, to je biškupa, za pritverjenje.

7. Vse lumbarde i oružje velo i malo, i svi monicijoni, imejte se deržat va jednem turne v grade pod dvemi kljuci,[221] od keh imej deržat jednoga Gospošćina, a drugega grad. I ono, ča bi bilo zgubljeno, neka je namešćeno; i da ima bit sve va dobrem guverne i ordine, i meju sobum se razumet obe parti va vrime od potrebi.

8. Da se nima činit jedina novica od pinez ni od Gospošćini, ni od grada, zvan ako bude potreba, i to sve znan'jem i privoljen'jem od obeh parti na očitem svete.

9. Oneh sto marak, ke se plaćaju svako leto za komunadu i druge potrepšćini, imaju bit razlučene i razdeljene, kako i pervo, po rukah od deset starejeh i dveh sudac po pošibiltade[222] od kmet, i da imaju bit sterane od Kazljan ili od njih otlučeneh. I saki, ki koliko plati, oće činit po običaju notu ili senjal, koliko da: i ono, ča bi moglo privancat zverhu, ča gre Gospošćine i onem, ki teraju, ima se dat račun dvem sucem

[216] Ruk. *praudi ... sue ciste pristogie na Capitana* ... K. misli, da treba umetnuti *sudit se*, t. j. *pravdi sve čiste se pristoje sudit*..

[217] Ruk. *dueh Sudzah* – K. *dveh sudac.*

[218] Ruk. *činit ua dobbu* – Ž. *na dobbu.*

[219] Ruk. *tansi* – Ž. *tausi;* K. objašnjava *tansi* furlanskom riječi *tanse* (iz tal. *tanza, tansa* – ispor. Podrecca, Slava italiana, 1887. str. 100., 108.–109.). Tako su se zvala neka podavanja u Italiji, na pr. u Mlecima u 16. v., te je moguće, da se i u Mošćenicama nekada upotrebljavala ta riječ (ispor. Vocab. univers. ital. Napoli, 1840. T. VII. str. 37.).

[220] Ruk. *imejg* – Ž. *imejy.*

[221] Ruk. *kljuzzi (kljuci)* – K. *ključi.*

[222] Ruk. *possibiltade* – Ž. *possilitade.*

na prežencij̃u kapitanovu;[223] i ako bi ča vancalo,[224] da to ustaje za potrepšćinu ili fabriku od grada.

10. Oni, ki bi kladeni va peržun ili v arešt od kapitana, ne mogu bit zneti ni oslobojeni od sudac, ni od Kazljan po sile, ma se ima proponit takova stvar pred oca rektura, kako glavara i šuperijora, ki imej razvidet i učinit pravicu d' osam dan, i kako pasa ta termen, tako Kazljani mogu činit proces, i kako njim se bu po pravice videlo, ote osudit ili oslobodit teh takoveh.

11. Komunadi, to je vse, ča ni zaperto z grajum ili z gromacum, kada Kazljani imaju pasišća, gernut veje, seć derva[225] i kosit seno, na mesto oneh sto marak, svaka je po osam libar, imaju unapredak po ovem načinu bit overšene i opslužene:

Pervo, da nijedna part prez druge, to je ni otac rektur ili njegov kapitan prez sudac, tolikajše i suci prez oca rektura ili njegovega kapitana, ne mozite delit, ni prodavat, ni dat nijedne sorti komunadi z takovem pero' razlogom, da se ne mozi pribranit jedinoj parte takovo razdele: ljen'je ili prodaja, samo da se obznani.

Da se ne mozi prodat gostom, ki nimaju v paješe ili v kuntrade blaga; ta prodaja ili razdeljen'je oće bit po običaju ili užance od dveh sudac. Cena od teh komunad ustaje, kako i pervo, komunu tako pero', da saki, ki bu imel ili kupil komunadi, imej plaćat unapredak Gospošćine za senjal od razpoznan'ja toliko šoldini, koliko libar da za komunad.

Ta prodaja ili razdeljen'je od komunadi, se razume, bude va sveh mesteh oneh, kade popervo su Kazljani prodavali i razdeljevali, zvan Berguda, kade Kozljanom zvan njihoveh blag i vinogradi, keh imaju i uživaju, je proibljeno, da ne mozite već zapirat ni okupevat, kako be pogodba meju njimi učinjena i meju gradom od Reke, od kapitanjata vice dominata od Kranjije na 15. X. 1554. i to pritverjeno od Veličanstva cesarovega Ferdinanda Pervoga[226] sub pena juris.

12. Entrade crekvene i komunske imaju se posebe klast v jednu kaselu od trih ključi; jednoga oće imet kapitan, a drugi dva komun.

13. Kluči[227] od grada imaju se svaki večer nosit kapitanu, od kega satnik imej je pojt zdignut za opret grad.

14. Sir, koga davaju gostinski pastiri, unapredak je gosposki.[228]

15. Va svete velem i malem nimaju bit acetani ni prijeti leho ljudi vredni i pošteni; a ki su publikamente[229] obrečeni[230] ili procešani, da nimaju mesta.

[223] Ruk. *Capitanouu* – Ž. *Capitanou.*
[224] Ruk. *gromazzum*, t. j. gromacum – S. *gromačum.*
[225] Ruk. *deruua*, t. j. derva – K. *dervua.*
[226] Ruk. *peruoga* – Ž. izostavio.
[227] Ruk. *klucci*, t. j. kluči – K. *ključi.*
[228] Ruk. *gosposchi*, t. j. gosposki – S. *gospodski.*
[229] Ruk. *publicamente* – K. *publicamente.*
[230] Ruk. *obrecceni*, t. j. obrečeni – K. je to glagol *obrekat.*

16. Kazljanom je proibljeno unapredak, da nimaju seći terse va vinogradeh i sadit uliki na prejudicij od desetini, ma va mesteh odlučeneh od komuna je slobodno.

17. Kazljani imaju davat Gospošćine desetinu od pšenice, šegali, ajdi i od svake sorti žita po običaju.

18. Kazljani *mogu duperat mreže od zajeci va svojeh pošešeh i po* kuntrade, lehno da ne čine očiti lovi od zajeci.

19. Kazljani po običaju starem ote nosit listi, ča je užanca nosit kakovu malu stvar, i da nisu dužni delat jedne raboti. I da se nimaju pošiljat već zaradi robi, lehno zaradi listi, i to do Reke, Veprinca, Klane i Grobnika.

20. Najzadnji. Va pomanjkanju od kancelera unapredak Gospošćina oće proponit trih, od keh vas puk oće zibrat jednoga; i ako od teh trih proponjeneh ne bi jedini ugodan puku, da puk more proponit drugeh trih, od keh otac rektur oće (z)ibrat jednoga.

Komun mošćenicki [231] ima se regulat i služit va sveh oveh punteh, ki bi jih pristali.

Graz 19. X. -bris 1661.

Joannes Negovetich Can.cus extraxit[232] mppa.[233] Et io can.co Antonio Lazarich vice canceliere della Comunità ho fedelmente ricopiato il pnte[234] dal vecchio statuto mppa.[235]

V dan 9. luja 1743. o Kaštelu mošćeničken. Kade pred prečasnem gospodinom ocem Frančiškom Šavarijom Petris,[236] Gospodinom i juridicentom[237] od Kastva, Veprinca, Mošćenic i Podbrega i gospodinom Jurjem Vlahom,[238] kapitanom: zakupljeni pošt. Matej Bradičić, namesnik župana, i Bartol Rubinić, sudac od leta, z ostalemi poš. starejemi i svetnici ovoga komuna su odlučili postavit meju ovi zakon pogodbu učinjenu med Gospošćinum i ovem komunem na 29. maja leta 1727. radi desetine od ulik dužne. Radi toga čini se zakon z volju obeh stran, da, kako je bilo pogojeno, tako sva blaga, ka se uderže v teritoriju mošćeniški,[239] hote bit večnim načinom dužna plaćat Gospošćine svako leto svaku dvajsetu meru ulik, ke prirastu, od ke dvajsetine Gospošćina ni ništare dužna dat časnomu kapitulu. I tako i Gospošćina unapredak ne će moć potrebovat za se od ulik v nijedno vreme, nego ovu pogojenu dvajsetu meru. Ki bi se zatekal, da ni pravično platil, hoće bit podložan desetin-

[231] Ruk. *Moschienizki*, t. j. mošćenicki – S. *mošćenički*.
[232] Ruk. *extrahxit* – Ž. *extrahuit*.
[233] Ruk. *mppa* – Ž. *subscr*.
[234] Ruk. *pnte* – Ž. *prste*.
[235] Ruk. *mppa* – Ž. *subscr*.
[236] Ruk. *Petris*, t. j. Petris – S. veli *Petriš*.
[237] Ruk. *Giuridicentom* – Ž. *Giurisdicentom*.
[238] Ruk. *Vlachom* – K. *Vlachom*.
[239] *Moschenisken*, t. j. mošćenišken – Ž. *Moschienisken*; S. ima *mošćeničkem*.

sken[240] penam. Tverdeći svi zgora pisani ov zakon, ki hote da bude svako vreme i od svakoga obderžan tako.

Ja Ivan Batt⟨ist⟩a Tomičić, kanciler kapitanije, po zapovede obeh stran pisah v očitem svetu ovu odluku zakonitu. mppa.[241]

V. GRAMATIKA

Fonetika

»Zakon kaštela Mošćenic« sastavljen je na sjeveročakavskom narječju liburnijskoga govora. Do nas je došao u jednom hrvatskolatiničkom prijepisu s grafijom toliko nedotjeranom i nedosljednom, te su pisari (prepisivači) njegovi jedva uspjeli izraziti glasove i nijanse svojega govora. Čisti je ekavski spomenik sa svega jednim jedinim ikavizmom (sinožeti 33.); sonantno *r* reflektira se bez iznimke kao *er;* od palat. glasova *č, ž, š,* jedino se sa svom sigurnošću može reći, da se *č* često zamjenjuje (21 put!) sibilantnim *c.* Prema tome je M. z. prvi naš spomenik iz te oblasti, u kojemu nalazimo tu značajku mnogih čakavskih govora.

Na idućim stranicama iznijet ću podrobnije karakteristike i specifičnosti ovoga spomenika u fonetici, morfologiji i rječniku.

1. Za primarno i sekundarno *a* i naš spomenik ima *a.*

2. Sek. *a* dolazi u prilogu *kade* (stsl. kъde) 41, 45, 48, 50 i dr. zatim u *malinar* (štok. mlinar) 28 i *malinari* 38, pa jednom ispred nastavka *-stvo: cesarastva* 37, i pridjeva *gradaške* 52. Danas se tako govori u Liburniji u prva dva slučaja; primjeri kao *cesarastva* vrlo su obični u našim starim spomenicima, dok će *gradaške* biti posvojni pridjev od Graz – Gradac u Štajerskoj.

3. Stsl. *vъ* – *vь* – daje ili *v* sa sek. *a,* ili *v* postaje *u.* Tako redovito u štokavskome, a kod čakavaca samo sporadično: *vazet* 28., *vazeti* 44., *vazel* 28., *vazeli* 42., *vajela* 27., *vane* 30., 32., *vazemali* 44., ali i: *zet* 26., 29., 35., *zemal* 54., gdje je *v* nestalo.

4. Prijedlog *v* glasi *v* ili *va* bez obzira na naglasak i količinu sloga, ili glas kojim počinje riječ pred njim: *va sveh* 44., *va vreme* 30., *va klade* 31., *va svet, va more, va porte* 33., *va ime* 21., 26.; *va mire* 29. i t. d.; *v penu, v potok* 32., *v dan* 38., 39., *v kriminali* 50., *v Mošćenicah* 41., *v kaštel* 43., *v noći* 30., *v takovem grehe* 46., *v arešt, v paježe* 57., *v očitem* 60. To se v, va katkada izostavlja: *deržat straže grade* 30., *imaju se zapisat kvadernu* 31., *da je zakone stavljena* 40., *ki bi sekal brešheh* 34., *imaju vnutre grade najt se* 43., *pismeh prežentane* 49., *deržat svojoj kuće* 46., *imaju poneštri vanskem zide* 34. – To biva zato, što

[240] Ruk. *dessetinsken* – Ž. *dessetinskem.*

[241] Ruk. *mppa* – Ž. *subscr.*

v, va nije bilo naglašeno, ili je *v, va* izostavljeno (u posljednjem primjeru) pred riječju, koja počinje istim konzonantom *(v)*. I danas se u Liburniji čuje *v*, ako slijedi vokal: *v Opatije, v oče, v uho, v općine*, ali i pred konz., s kojim se *v* može lako izgovoriti: *v rukah, v nogah, v grade.*

5. Prijedlog *k* ostaje: *k ovemu zakonu* 41., ali ima i *ka: ka višnjoj* 49., 54. Prijedlog *s* mijenja se u *z* ispred zvučnih i bezvučnih suglasnika i pred vokalima: z tujum 46., z blagom 22., z kancelarom 24., z drugemi 28., z kamikom 28., z grajum 57., z Bogom 45., z vozi 31., z volju 60.; z ostalemi 35., z obligom 50., 48. Jednako kao prijedlog *v* izostavlja se i *s* pred drugim *s:* skupa svem komunom 33., skupa svemi 39., svemi starejemi 39.

6. Sek. se *a razvilo* kod prijedloga, kada su sastavljeni s glagolom ili drugom kojom riječi: *zakupljeni* 41., 60. Prijedlog *iz* dolazi jedan put kao *iz:* izveršen 28.; inače uvijek *z, zi:* zvan 23., 56. i dr. *zibrat* 42., 55., 59., i inače, *zignat* 31., *zikidevali* 34. To je obična metateza prijedloga *iz.* Tako se govori i danas u Liburniji.

7. U korijenu *krad-*, koji u mnogim spomenicima i u nekim narječjima čakavskog i štokavskog područja (Duvno u Bosni) glasi *kreď-*, naš spomenik zadržao je *a: pokrade* 36., *ukral* 36., 33. To je uostalom jedna od značajki čakavskoga govora istarskih starosjedilaca, ali se ipak u Mošćenicama i u Voloskom može čuti: *orebac, rebac* za *vrabac.*

8. Etimološko o se drži. Ponekad se mijenja u *u*, naročito u tuđica: pored *ostat* 55., dolazi *ustat* 54., *ustaje* 54., 57., *guveran* 25., *rektur* 39. i dr. *benefakturom* 48., *doktura* 51., *fundacijon* 54., *kuntrade* 57., *lumbarde* 56. Ima i obratno, te *u* ide u *o: monicijoni* 56.

9. Kao danas stsl. *ę, ą* prelaze u M. z. u *e, u*: svetoga 31., *klet se* 45., *prijete* 27., 41., *prijetak* 37., *sud* 51., *suca* 39., ali *jačmika* 23. Pojava zamjene *a* za stal. *ę* iza *j, č, ž* bila je u starije vrijeme mnogo raširenija na cijelom čak. području. Kod sjevernih čakavaca očuvala se ta osobina u glagola *jęti* i u njegovim složenicama, zatim u: *zajik* (metateza od stsl. *językъ*) i u *jačmik* (stsl. *ječьmy* ili *ječьmykъ*).

10. Stsl. jat prešao je u *e*. Jedini primjer s refleksom *i* imamo u: *na sinožeti* 33. Prema tome je M. z. čisti ekavski spomenik, kao što je i cijeli onaj kraj ekavski. U Liburniji žive, koliko mi je poznato, samo ovi ikavski primjeri: *niman, divojka, tirat* (stirat. potirat), *vira* (u »pasja vira«) i *rič* (u molitvi ... »i rič put« ...). Nekada su ikavizmi i ovdje bili češći. To nam dokazuju i Veprinački i Trsatski statuti, i još stariji spomenici s istoga područja.

11. O glasu i, koji se razvio od e, bilo je govora u prednjoj točci. Inače dolazi *e* mj. *i* u tuđicama: *termen* (tal. *termine)* 57., ali vidimo i obrnuto *i* mj. *e: tištamenti* (tal. *testamanti*) 31.

12. Samoglasno *l*, koje je u sjevernih čakavaca, na otocima i na kopnu, bila redovita pojava do pol. 16. v. – nalazimo ga u Istarskom razvodu i u protestantskim evanđeljima (u Kastavskom statutu čak u obliku u *l*),

a živi još danas u Risiki na Krku[242] – u našem je Zakonu prešlo u samogl. *u*, kako to biva na cijelom području našega jezika.

13. Samoglasno *r* dolazi uvijek s popratnim glasom *e: najpervi* 52., *ter* 28, 28, 31, *peršonah* 54., *overševani*, *pernešt* (od prinest redukcijom glasa *i* u slogu *ri: pernesu* 24, *perešeneh*, *pernešene* 53, 55, *uzderžat*, 21, *najpervo*, *deržali* 22., *derl* 27., *beršljan* 30., *Verh* 33. i t. d. osim jedan put čisto *r* bez samoglasnika *e: najprvo* 33., ali će to biti pogreška.

14. Danas se *r* govori sporadično kao *er* ili *ar* u mnogim čak. krajevima. Ni danas se u svoj Liburniji ne čuje *cr* za *r*, ali u Mošćenicama, Lovranu i u mojem rodnom mjestu Voloskom to *er* postoji, ali se čuje tek iz usta najstarijih domorodaca. Zabilježio sam ove primjere: *kerv*, *perst*, *pervi*, *serca* – ali i to nestaje.

II. Konsonantizam

15. Prasl. skupinu *dj (dį)* u istarskoj čakavštini zastupa *j* pored *j – ž* u kraškoj visoravni u sjev. Istri, odnosno čisto ž u štok.-čak. narječjima (ispor. Ribarić, o. c. str. 76., 77.). U M. z. dolazi uvijek samo *j: nahajaju*, 35., *sujeni* 49., *grajum*, *oslobojeni* 57., *pogojeni* 60., *meju* 21., 58. i dr., ali *med* 60. Međutim nema traga mekome *đ* (rod'en, krad'a), koje još živi ponegdje u narodu u Istri (u Kastavštini, u selima Kriva, Škrapna, Brešca), pa u Vrbniku i u Dubašnici na Krku.

16. Mjesto prasl. *tį* nalazimo *ć*. Poznato je, da čakavci izgovaraju glas *ć* mekše negoli štokavci: u njihovu govoru mogu se razabrati sastavni dijelovi glasa *ć* (t + j). ali nigdje nisam naišao ni na kakav znak u našem spomeniku, po kojem bi se moglo zaključiti, da je to *ć* drukčije od štokavskoga. Ima međutim primjera za novije *ć*, koje je postalo od *t + j: spomenut'je* (u ruk. *spomenutge – spomenutgie)* 35., 41., *zdignut'je (sdignutge)* 47. Prema nekadašnjem *stj* dolazi *šć: pušća*, *skupšćina* 50., 54., *potrepšćine* 51., i dr. *suprotivšćine* 54., *namešćeno* 56., *pasišća* 57., *nezamaršćine* 31., 42.

17. Skup *jd* ostaje nepromijenjen u glagolu *iti – idem*, kada je složen s prijedlozima, koji počinju samoglasnikom: *najdoše* 26., *najdo* 26., 31., 39., i dr., najt, poit 58., 58. Ova je pojava poznata u sjevernoj i južnoj čakavštini, ponegdje u štokavskom narječju.[243]

18. Likvidni *l* na kraju sloga ili riječi nikada se ne mijenja. Katkada se *n* pretvara u *l* u veznika *leho* (nego) 28., 48. i dr., *lehno* 55., 59. Ovakva je zamjena opažena u mnogim čakavskim dijalektima.[244] Čini se, da

[242] Mlčetić I., Čak. – Kvarn. otoka. Rad 121, str. 106.

[243] Rešetar M., Der štok. Dial. Wien 1907.; Belić A., o. c. str. 15; Zgrablić M., Čak. dij. u Sv. Ivanu i Pavlu te Žminju. Pula 1908.; str. 24.: Ivšić S., Današnji posav. govor. Zgb. 1913., Rad 196, str. 137; Strohal R., Osobine današnj. riječkoga narječja. Rad 124, str. 176.

[244] Archiv f. slav. Phil. XVI, str. 44.

nam se sačuvao u M. z. meki izgovor *n'j*. To zaključujem po načinu pisanja: *pošten'je (postengie), dopušćen'ja (dopuschengia)* 42., *govoren'ja*, 53., *svetovan'ja, balotan'ja* 52., *raskladan'je* 54., *znan'jem* 56. i t. d., jer inače u rukopisu nalazimo za *nj* uvijek tal. *gn: višnji (uisgni)* 54., *načinjat (nacigmiat)* 45., *njih (gnih)* 44. i t. d.

19. Nazalni *m* ispred *n* u skupu *mn* prelazi u *v: vnogo* 37., 39., 40. i dr., ali i *mnogo* 37 i dr. U mnogim se našim krajevima krajnje *m* mijenja u *n*. Ni u M. z. nije drukčije: *kmeton* 21., *desetinsken penan* 60., *gospošćinun* 60., u *staren zakone* 27., 28., *pravdenen* 38. i t. d. Ali češće ne dolazi do te promjene, i to u većini primjera; *silum* 35., *rukum*, 36., *gospodinom* 27., *ženum* 46., *svetum Marijum* 45., *vdovicam, peršonam*, 46., *gospošćinum kastavskum* 48., i t. d. Danas se u Mošćenicama bez izuzetka ovo *m* mijenja u *n*. Tako je gotovo općenito u svih sjevernih čakavaca. Što se još u Mošćeničkom zakonu u većini *m* drži, znači, da ova promjena nije još sasvim bila provedena. Zamjena *m-n* raširena je i daleko izvan granica liburnijskog čakavskog područja.

20. Labijalno *v* stoji obično gdje i u štokavskome. U riječima *benetacki* 26., *Beneciju* 34., *Benecani* 37. *v* se promijenio u *b*. Glas *v* gubi se u primjerima navedenima pod t. 4. Nestaje zatim kod glag. *stvoriti: store* 44., *storili* 47., *storen* 48., i u zamj. *sav* i *svaki: saki* 54., 58. i dr., *sako* 57., 40.: *sega* – ali i: *svaki* 43., 44., *svaka* 50., *svakemu* 21., 24., *svi* 28., *sve* 21., 22., *sveh* 41., 42. Međutim zamj. *sav* je zadržala i skup. *vs: vsem* 34. i dr. *vse* 57. Mjesto labijalnog *b* ima *p* u prijedl. prez 34., 42. i dr.

21. Guturalno *h* uglavnom je na mjestu. Nestaje u *htjeli* i inače: *ajdi (hajdi, heljdi)* 23., *ote* 21. i č., *oće* 21. i č., *oteli* 54., ali i: *hotel* 44., *hote, hoće* 60. *K* prelazi u *h* na kraju riječi ispred dent.: *pah* 48., naročito u tuđicama: *rehtur* 39. Slično danas u Voloskom i na Rijeci *g* ide u *h: Boh, vrah (Boh s vami – vrah te zel)*. Glag. *gledati* dobiva parazitsko *j: prigljedat* 32., 42., 46., *progljedal* 37.

22. U nas *k, g, h* + *i, e* (= *oi*) mijenja se u *c. z.* U M. z. to pravilo nije provedeno, kao što to nije slučaj općenito u čakavštini. Izuzetak čine imper. od *moći: mozi* 26., 28. i č., zatim u *redovnici* 31., *svetnici* 60., ali *svetniki* 25., 39., 53.

23. Palat. se *č, ž, š*, u mnogim govorima sjev. i južne čakavštine zamjenjuju sibil. *c, z, s*, a negdje to biva i obrnuto. Mošćeničani su danas u najvećem dijelu cakavci, pogotovu stanovnici Grada, Drage Mošćeničke i Kraja. To, dakako, ne mora biti dokaz, da su i njihovi preci bili cakavci. Kako stoji stvar u M. z.?

Pregledamo li grafiju M. z., poglavito ako proučimo, kako su njihovi pisari predstavljali glas *c*, moramo se opredijeliti u prilog tezi, da su već i stari Mošćeničani bili cakavci, u najmanju ruku djelomični cakavci. Navest ćemo primjere iz teksta, u kojima bi trebalo da stoji prema štokavskom nepčani glas *č: ca* 21., *benetacku* 26., *Lovreca* 26., (27) *Recan* 35., *klici* 33., *Beneciju* 34., *Benecani* 37., *Mošćenicani* 47., 48., 54., *gramacum* 57., *kljuci* 58., *mošćenickem* 38., 40., 55., 59., *marca* 28., 38.,

40., 41 – u rukopisu: *za, benetazku, Loureza, Rezzan, klizzi, Benezziu, Bonezzani, Moschienizzani, gromazzum, Moschienizkem, kljuzzi, Marza, Marzza.* Iz toga vidimo, da su se pisari (prepisivači) ove isprave dosta često »zabunili«, tè uzimali *c* mjesto *č*. Možemo li to smatrati pisarskim grješkama? To zamjenjivanje c-č nije slučajnost. Previše ih ima. To je nešto, što je pisarima bilo prirođeno, što je pisarima »ležalo«; oni su na to bili navikli u svojem svakidašnjem govoru. Pisari (prepisivači) M. z. nisu bili feudalci, stranci, pridošlice – oni su bili odreda domaći sinovi, ljudi iz naroda – to kazuju njihova prezimena. Prema tome su pisali onako, kako su govorili, a govorili su onako, kako je govorio narod. Stoga se u njihovu jeziku susrećemo s cakavskim elementima.

Da bih pojavu zamjenjivanja c-č u Mošćenicama izveo na čistac, konzultirao sam i druge spomenike iz mošćeništine i neposrednog susjedstva, do kojih sam mogao doći, i to glagolj. dokumente počevši od god. 1395. do g. 1632. To je: Razvod meda između Mošćenica i Kožljaka, 1395; Dokumenat iz Lovrana, 1410; iz Visoča kod Lovrana, 1454; iz Kraja 1484; iz Kožljaka, 1495; iz Plomina, 1495; iz Mošćenica 1471; – sve u Šurmina, Acta Croatica, I, Zagreb 1898., odnosno »Vjesnik« Hrv. arheol. društva, Zagreb 1905, sv. VIII, str. 30–33, odnosno »Vjesnik« Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. arhiva, Zagreb 1911, God. 13, str. 15–34, odnosno rukopis Univ. in narod. knjižnice, Ljubljana, Slavische Sammlung, Futral 2. br. 368.

U svim se tim glag. spomenicima nedvoumno diferenciraju *c* i *č*. Međutim nije tako u M. z. Tu nalazimo prilično šarenilo, te može da bude tu i tamo kolebanja, kako da se čitaju neki primjeri.

Prema tome smijemo s pravom tvrditi, da su Mošćeničani djelomično bili *cakavci*. Spomenuti primjeri javljaju se svi u prijepisu M. z. od g. 1705. (II.).

Kako stoje stvari s glasovima *s-š* i *z-ž*? Glas š grafijski je predstavljen i kao *s* i kao *ss: neposten, postouan, stat* (čitati); *nassal, nassi, odlucisse* i t. d. Isti su znakovi upotrebljeni i za *s: suakoga, gospodin, sueti – prepissan, ossudit* i t. d. Kako su Mošćeničani izgovarali navedene riječi, teško je reći. Možda su govorili: *nepošten, poštovani, štat – našal, odluciše.* Ali nije isključeno, da nisu izgovarali i: *neposten, postovani, stat, nasal.* Nažalost, navedeni materijal ne pruža nam ništa konkretno. Možemo tek da naslućujemo, da su Mošćeničani zamjenjivali *s* i š, kada su govorili *c* mj. *č*.

Možda ćemo riješiti ovu zagonetku, ako pregledamo druge spomenike iz te oblasti. Prije citirani glagoljski spomenici imaju svagdje š na mjestu.

Prema tomu tu je postojalo točno diferenciranje glasova *s* i *š:* naprotiv, hrvatskolatinički M. z. pokazuje s obzirom na to potpunu dezorijentaciju. S jedne strane apsolutna točnost, a na drugoj ništa stalno. Prema tome, oslanjajući se na glagoljske spomenike, moramo uzeti kao gotovo, da su Mošćeničani u to doba razlikovali *s* i š.

Ostaje nam još da utvrdimo izgovor glasova *z* i ž. Za naše *z* M. z. ima slova *x, s, z: xemagl, ximgliu-uaseti, spoznam, snania, – uazet, zapoueda, zlodelnik, zibran* i t. d. Međutim, istim slovima izraženo je i naše *ž:*

zitta, uziua, ziuina, Blaza, zenum, zir – tusb, dersalla, dusni, slosno, podlosan – xiuet, xiuotom, xiuinu, duxni, xita, podloxan i t. d. Još jedamput ništa određeno. Kako da se čitaju primjeri: *zenum, ziuinu, zitta – podlosan, slosno – xiri, xita?* Drukčije negoli: *xemagl, ximgliu – uaseti, snania – uazet, zlo?* Što nam kažu s obzirom na to drugi spomenici?

Još jednom u glagoljskim spomenicima svagdje i svagda je na mjestu *z* i *ž*, a naš M. z. nema jednoga stalnoga znaka za ta dva glasa. Dakle se na latinički tekst našega spomenika ne smijemo osloniti. Prema tome ne ostaje nam drugo, nego da zaključimo, da su stari Mošćeničani razlikovali glasove *z* i *ž*.

Poslije svega, iz prednjega izlazi: 1. da su istraženi glagoljski spomenici dosljedni u točnoj upotrebi piskavih *c, z, s* i nepčanih *č, ž, š;* 2. da je naš latinički tekst s te strane nejednak, te nemamo podloge, da ustvrdimo, da je postojala zamjena nepčanih *ž* i *š* i piskavih *z* i *s*.

Budući da stvari tako stoje, dolazimo do konstatacije, da u Mošćenicama *cakavstina* nije bila udomaćena od starine i da je »Zakon kaštela Mošćenic« prvi pisani spomenik, koliko je meni poznato, u kojemu se pomaljaju nesumnjivi tragovi pojave *cakavizma*, i to jedino u zamjeni glasa *c* i *č*.

A kako je danas? Prema mojim osobnim zapažanjima na terenu stvar stoji ovako: u primorju, t. j. u Kraju i u Mošćeničkoj Drazi gotovo se isključivo čuje *c* mj. *č*, a gore u Gradu i u Sv. Ivanu prevladao je glas *č*, ali se mj. *č* ipak često upotrebljava i *c*, i to mlađi naraštaj upotrebljava ponajviše *č* (utjecaj škole, štampe, vojske i prometa stranaca), a stariji domoroci čuvaju *c*, ali miješaju i *č*. Isto se tako zamjenjuju *ž, š* sibilantima *z, s* ili točnije, nekim glasom, koji nije ni *z, s*, ni *ž, š*, već nešto kao *ź, ś*, ali svakako u mnogo neznatnijoj mjeri i u gornjim granicama, dok u mošćeništini vlada najčistija *čakavština*.

Postavlja se pitanje: otkada datira ova crta mošćeničkog govora? Neki tvrde, da je zamjenjivanje *c, z, s* za *č, ž, š* vrlo staro, da potječe iz 15. v., dok Poljak M. Malecki misli, da je ova pojava mlađa, te je meće u 17. st.[245] Naš spomenik očigledno potvrđuje postavku prof. Maleckoga.

Ova pojava, koja nije specifična crta samo govora mošćeničkog, pomalo se povlači ispred sve jačeg nadiranja književnog jezika.

24. Sibilant *s* ispred vokala i zvučnog glasa prelazi u *z: z Bogom* 45., *z mirom* 46., *z benefakturom* 48., *z višnjum* 49., *z volju* 60., *z ostalemi* 44. i dr. *S* može i nestati ispred istoga glasa: *skupa svem komunom* 33., *skupa semi* 38. i dr.

25. Nekadašnji skup *čr* ostaje: černjenka 27.

26. Za skup *čk* nalazimo *šk: reškoga* 26., 33., 39., *reški* 47., (2), *gradaške* 52., *mošćenišken* 60. – ali i *ck: benetacki (benetazki)* 26., *mošćenickem (moscenizkem)* 38. i dr.

[245] Belić A., Jugosl. fil. VIII., str. 25; Hraste M., Cak. ot. Brača, Bgd. 1940. Dij. zbornik Srp. kr. akad. I, str. 24; Malecki M., Cakavizam, Krakov 1929, str. 23–26.

27. Skupovi *tsk, dsk* mogu ostati: *gospodskem* 41., *gospodsku* 38., 44. – ali ima i *sk: kmeskem* 36., *gosposki* 24., 58., *ljuskeh* 31. Tako obično u Liburniji, a na Krku ima *sk* (Dobrinj) i *ck* (Dubašnica).

28. Skup *čl* je sačuvao M. z.: *človek* 52. Danas u Liburniji *čovek*.

29. U početku gubi se vokal u *iz: z Reki* 31., *z ruk* 29., *zgubljuju* 41., *zibrat* 42. i dr., zatim u sredini u *prnest: pernesu* 50., *permešeneh, pernešene* 55., pa na kraju riječi u čestice *-re: ter* 28., *ništar* 41., 29., *nikomur* 44. i napokon, gotovo uvijek, otpada *i* u inf. i u part. prez.: *živet, bit, činit, branit, videt* 21., *terat* 44., *opret* 58. i t. d., ali: *reći* 54., *razbiti* 55., *seći* 58., *vazeti* 44., *zneti, prijeti* 58.; *pasuć* 26., *čineć, ne overšujuć, uhranjujuć* 28., 29., ali: *statutujući* 38., *sekući, tverdeći* 60. I danas u liburnijskoj čakavštini otpada krajnje *i* u oba navedena oblika.

30. Samo se suglasnik *r* od čestice *-re* pridodaje zamj. *nitko, ništa*, vezniku *te* i pril. *nigda: ter* 28., 36., 52. i dr., *nikomur* 44., *ništar* 31., 41., *nigdar* 22. – ali: *ništare* 60., *nigdare* 26.

31. Sugl. *d* ispada u part. perf. od *klast: klal* (od *klad-l)* 35., a gubi se u *polna* (mj. *poldna)* 43.

32. Palatal *nj* gubi svoju umekšanost ispred *c* i *sk: janca* 23., *vanske* 34., *kranskoj, kranskum* 47. – ali: *kranjsku* 54. Mjesto *lj* ima *l: kluči* 58. – ali: *ključi* 56. Tako i u Voloskom ne samo: *kluči*, ve i: *ule, zele, prijatel.* Isto ima i na Krku (Vrbnik, Dubašnica) i Cresu (Sv. Martin). Jednom dolazi i *j* mj. *lj: dobrovojno (dobrouogno), dobrovojna (dobrouogna)* 52., ali na istom mjestu stoji i: *dobrovoljnim (dobrouoglnim).* U mošćeničkom govoru dolazi u ovom slučaju većinom *j*. Skup *lbj* još je sačuvan u: *veselʼja (vesselgia)* 24.

33. Palatal *j* pokriva *i* u riječima, koje počinju vokalom *i: jih* 31., 39., 50. i dr., *ne jimajuć* 35. Ova je pojava obična kod Slovinaca u donjoj Istri i u štok.-čak. govoru Istre[246] i inače na čakav. području. Na taj se način uklanja zijev. Ali je nepoznato danas u Liburniji.

MORFOLOGIJA

I. DEKLINACIJA

a) imenice

34. U stsl. jeziku bilo je šest deklinacija. Od ovih šest imamo već u 15. v. samo tri, i to promjenu na *o, -a* i žensku na *-i*. Međutim, ostale tri nisu nestale bestraga; i od njih sačuvali su se pojedini oblici. Među ostalima u prvom su redu deklinacije na suglasnik. Osnove sr. r. sasvim su se stopile s osn. na *-o*, osim u nom. i akuz. sg., a muške s onima na *-ъ*.

[246] Ribarić J., Razmještaj južnoslov. dij. na poluot. Istri, Bgd 1940, Srp. kr. akad., Srp. dijal. zbornika. IX, str. 66.

Tragova muških osnova na suglasnik nalazimo u imenici *dan*. Tako ima u M. z. lok. sg.: *va dne* (kao prilog) 30. Mimogred navodim oblik: *na dni 8 meseca marca* 40., gdje je *dni* po svoj prilici ak. pl. Osn. na *-y* m. r. imaju, kao i u nekim drugim čakavskim narječjima, proširen oblik na *-k*, odnosno *-ik*, *z kamikom* 28., a instr. sg. iste im. glasi: *ako bi hital kamenem* 32., ali mislim, da će tu prije biti, da je *kamenem* zbirna imenica *kamenjem*, koja u Liburniji ima oblik *kamenē*. Imenice ž. r. s osn. na *-r* prešle su djelomično među osn. na *-a*, a dijelom na *-i*. Sačuvan je nom. sg. *kći* i gen. sg.: *prez matere* 40. Ali može biti, da je to već oblik prema *-a* osn., jer naš spomenik ima za gen. sg. *-a* osn. nastavak *e* pored starijega *-i*. Osn. na *-ū*, *-ŭ* izjednačile su se također s drugim osn., i to na *ŭ* prešle su među osn. na *-ŏ* ostavivši traga u lok. sg., nom. i gen. pl., a osn. na *-ū* došle su među osn. na *-a*. U našem spomeniku nema više traga toj promjeni, već samo: *svetoj crekve* 39., *lokvi čistit* 45., kako se i danas govori u Liburniji. *I*-osn. m. r. nisu se sačuvale; im. *gospodin* prešla je sasvim u o – osn., a imenica *put* ima ak. pl.: *puti* 28., 45. *I* – osn. ž. r. imaju završetke kao danas: *od erži* 23., *v noći* 30., 32., *prez milosti* 30., 42., ali su, čini se, češći oblici po *a*- dekl.: *na stvare* 24., 43., *po kreposte* 43., *va stvarah* 48., 55., *stvaram cerkvenem* 46. O utjecaju *i* – osn. na ъ/o – osnove vidi niže u gl. 38.

35. *O – osnove*

Lokativ sg. m. i sr. r.

U tom padežu ne vidimo ni jednoga jedinoga oblika sa starim završetkom *-i* (= *ě*). Tu su već prevladali nastavci na *-e: va meste* 31., 41., *va peske*, *va porte*, *va grade* 33., *na svete* 26., *va mire* 29. i t. d., ali ima i nast. *-u: po zakonu* 27., 33., *va kapitulu* 31., *po običaju* 39., 46. i dr., *po teritoriju* 39., *va Gracu* 51., *po načinu* 57. i t. d. Danas je u Mošćenicama i u Liburniji redovit nastavak u tom padežu *-e*, i to bez obzira, da li osn. imenice svršava na nepčani ili nenepčani sugl.

36. *Instrumental sg. m. i sr. r.*

Kao i danas, u tom padežu dolazi nastavak *-om* odnosno *-em: gospodinom plovanom* 38., *Martinom Diminićem* 39., *kamikom* 28., *meiu ocem* 53., ali: *med ovem komunem* možda prep. grješka mj. *komunom* 60. Čudan je primjer: *da boški svakidanium pošežum (possezum) se kvare* 42. Imenica *pošeš* (tal. *possesso*) u Liburniji je m. roda. Bit će, da je *svakidašnjum* grješkom prepisano mj. *svakidašnjim*, a u *pošežum* imamo nastavak *-um* mj. *-om*, analogno prema *-um* u imenica na *-a*.

37. *Nominativ pl. m. r.*

Redovit je nastavak u tom padežu *-i;* pred njim se guturalni suglasnici ne mijenjaju. Ima svega dva primjera, gdje je provedena palatalizacija: *svetnici* 60., *redovnici* 31. Nema nikako nastavak *-e* u imenica na *-in*, koji dolazi još u Kastavskom statutu. Isto je tako našemu Zakoniku nepoznato proširivanje plurala pomoću sloga *-ov*, *-ev*.

38. *Genitiv pl. m. i sr. r.*

Taj padežima organski završetak, i to kod imenica s pomičnim *a* i bez njega: *od let* 21., *od pasišć* 26., *otac* 37., *pinez* 56., *župan, sudac* 41., *od bošak* 42., *od Kastavac* 47., *od kmet* 57., *verhu punat* 53., *d'osam dan* 57. i t. d., ali je čest i nastavak *-i* od *-i-* osn.: *od paježi* 37., *od čuvari* 43., *od plodi* 23.. *od svetniki* 25., *tri deli* 29., *tri skasi* 32., *od trih ključi* 58., *dvesto fijorini* 47., *od šoldini* 26., *nekoliko leti* 46., 53. i t. d. Nastavak *-ov* od *u* – dekl. nema, a još manje nastavak *-â*. Jedared ima ovakav primjer: *pravdi pristoje na dveh sucah* 55. Ovdje se očito radi o omašci prepisivačevoj; *sucah* stoji mj. *suceh*.

39. *Dativ i instrumental pl.*

Naš Zakonik ima u dat. pl. nastavak *-om*, dok osn. na nepčani suglasnik imaju nastavak *-em;* u obadva slučaja krajnje *m* može da se promijeni u *n: zapovedi županom, sucem i kmetom* 43., *mlet foreštom* 28., *daruje Kastavcem* 47., *prodat gostom* 37., *kmetom* 21., ali *povernjen roditeljom* 41. i t. d. U instr. pl. dolazi po pravilu nastavak *-i: meju kmeti* 21., *z drugemi starci* 28., *z vozi pasevat* 45., *meju kupci* 41. i t. d.

40. *Akuzativ pl. m. r.*

Taj padež imao je u stsl. dva završetka, i to za nenepčanu osn. nastavak *-i (-y)*, a za nepčane nastavak *-e (ę)* – Kod nas nalazimo samo jedan put nastavak *-e: ote moć kaštige činit* 48., ukoliko se ne radi o imenici *kaštiga*, koja bi bila ž. roda; inače dolazi uvijek pravi nastavak: *boški* 42., *uzderžat punti, davat dohotki* 21., *nosit listi* 24., *pisat tištamenti* 25., *gojit žiri i hrasti* 28., *čavli kladal* 29., *razbit voti* 51., *čine lovi* 59. i t. d.

41. *Lokativ pl.*

Bez obzira na osn. taj padež ima završetak *-eh: po leteh* 21., *va sveteh* 24., *po pošeših* 29., *na perkateh* 30., *po vinogradeh* 31. i t. d. To ne će biti nastavak osn. na *-i*, koji je prodro u taj padež, već se tu susrećemo s ekavskim izgovorom stsl. *jata*.

42. *A – osnove.*

Genitiv sg., nominativ i akuzativ pl.

U sva ova tri padeža ostaju, uglavnom, organski nastavci, ali u isto vrijeme su se završeci nepčanih osn. prisloniti na nenepčane i obratno: *od svake sorti šegali, ajdi* 23., *Devi, od kvaderni* 26., *od peni* 27., *okole staji* 30., *škodi* 28., *dal ruki* 27., *prek Dragi* 33., ali: *od pšenice* 23., *od volje* 31., *od žaminancije* 26., *činit gracije* 44., *duperat mreže* 59., *do Reke, Klane* 59. i t. d. Danas je u tim padežima prevladao nastavak nenepčanih osnova, dok se u starije doba kolebaju nastavci *-i* i *e*.

43. *Instrumental sg.*

U instr. ove dekl. sačuvao se stari oblik na *-u: pred benetacku vojsku* 26., *pod županiju* 26., *z volju* 60., ali je običniji nastavak *-um*, karakterističan za sjevernu čakavštinu, s promijenjenim *m* u *n*, i bez te promjene: *z gospodum* 21., *silum* 35., *ženum* 46., *z grajum, z gromacum* 57., *gospošćinum* 60., *balotum* 52., *svetum Marijum* 45. Ovaj je nastavak *-um* u obliku *-un* u Liburniji danas jedini nastavak u tom padežu. Nastao je

od instrumentalnog nastavka te dekl. *-u* (stsl. oią) s dodatkom *m* od o-osnova, a nije se razvio od *-om* tako, što bi ispred nosnoga *m* glas *o* prešao u *u*. Inače taj oblik na *u* živi i danas na Kvarnerskim otocima.[247]

45. *Genitiv, dativ, lokativ i instrumental pl.*

Stari se nastavak u Statutu dobro drži. U gen. dolazi organski završetak te dekl., u dat. je završetak *-am*, a u lok. *-ah*, u instr. *-ami: vokolo štancij* 28., *z ruk* 29., *od ulik* 60., *zverhu tužb* 42., *va knigah* 21., *ki bi sekal stajah* 30., *pred Mošćenicami* 32., ali jednom nalazimo za gen. pl. nastavak *-i: od stareh kvaderni* 21.

Zamjenice i pridjevi

46. *Lične zamjenice*

Oblici su tih zamjenica pravilni. Izuzetak su instr. sg. zamj. *ja*, koji glasi: *pod manum* 22., dat. sg. zamjenice *on: gnimu* 23., oblici kao ovaj posljednji redoviti su u buzetskom dijalektu,[248] ali može biti, da je i pisarska omaška mj. *njemu*. Akuz. sg. ž. r. od *ona: ju* 26., 31., akuz. pl. od *on* ima pored *jih* 25., 31., 39. i drugdje i *je: kluči od grada ... od kega imej je pojt zdignut* 58., *tištamenti ... ako bi je pisal* 31., *bi dreva peljal je na Beneciju* 34. Svi su ovakvi primjeri obični i danas u Liburniji.

47. *Posvojne zamjenice*

Ove se zamjenice odvajaju od onih u štokavskim time, što imaju u gen. sg. nastavak *-ega: njegovega* 57., *njihovega* 50. i t. d. Osim toga upotrebljava se mjesto ove zamjenice gen. lične zamj.: *njih cesarove Svetlosti* 38. Jedamput nailazimo na zamjenice *njih, a, o: mozi se apelat pred starejeh ale njiha gospodina* 44. Ova je zamjenica sasvim obična i danas u Liburniji za *njihov, a, o*. U M. z. dolazi i zamjenica *čij: čija je gospošćina* 54. Danas je ta zamjenica nepoznata u Liburniji.

48. *Povratna i povratno-posvojna zamjenica*

Upotreba ove zamjenice posve je pravilna: *ote svojem platit* 44., *na svojeh pošešeh* 59. Ovako glasi ta zamjenica i danas.

49. *Pokazne zamjenice* imaju pravilne oblike: *ovoga* 28., 39., *toga* 37., ali i: *od onega* 39., *tega* 51., *onemu* 28., *ovem* 60., *oveh* 27., 59., *tem* 34. Stsl. zamjenica *tъ* glasi: *ta* 23., 31., 28., 38., 57 i dr. *Ovaj* i *onaj* imaju oblik s nastavkom određenoga pridjeva: *ovi* 21., 26., 69., i dr. ali i: *ov* 60., *on* 47.

50. *Odnosna zamjenica* dolazi obično u obliku *ki, ka, ko*. Sklanja se: *kega* 35., 38. i t. d. *kemu* 44., *kem* 24., *keh* 21., *kemi* 47., ali i: *komu* 36., 41., i dr. Po jedan put se javlja zamjenica *ki kole* 39., *ke mu drago* 36.

51. *Upitna zamjenica čьto* javlja se kao *ca* 21. i *ča*, a s prijedlogom *zač* 22.; *tъko* kao *ki*. Ove zamjenice složene negacijom glase: ništar 31., ništare 60., a kosi pad.: *nikomur, nikemure* 44.

[247] Milčetić I., o. c. str. 122.

[248] Štefanić Glag. not. protokol iz Draguća u Istri (1495–1639), Radovi Staroslav. inst. Knj. 1, Zagreb 1952, str. 37.

52. Zamjenica *sav* ima i oblik *vas: vas dan* 45., 52., ali i *vse* 56., 57., *vsem* 24., 26., 37. i t. d. – i bez *v: od sega* 37. U promjeni su obični oblici s nastavcima *-ega, -emu.* Za akuz. pl. ima: *kaštigat sveh zločinac* 44.

53. Zamjenica *svaki* ima završetke: *-oga, -omu* i *-ega, -emu: svakomu* 39., *svakemu* 46. Česti su primjeri bez *v: saki* 54., 58., *sako* 33., 45., 54., koji su danas jedini u upotrebi u mošćeničkom govoru.

54. Zamjenice *kakav, takav, ikakav* glase *kakov, takov, ikakov.*

55. Zamjenica *sam* javlja se samo u nom. sg.: *san* 38.

Prema tome, u zamjenica, a vidjet ćemo kasnije i kod pridjeva, prevlađuju oblici s nastavcima *-ega, -emu.* U sjevernih čavakaca Liburnije i ponegdje na otoku Krku to su danas jedini nastavci u zamjeničkoj i pridjevskoj deklinaciji. Ovi su oblici živjeli u narodu, kako nam potvrđuju pisani spomenici, već od kraja 15. v.

56. *Pridjevi* u našem spomeniku dolaze samo u određenom obliku, a sklanjaju se kao pridjevske zamjenice sa svim pojavama, koje smo spomenuli, kada je bilo o njima govora. Tek ovdje-ondje ima gdjekoji primjer s nastavcima *-oga, -omu: za novoga svetnika* 24., *časnoga* 41. i č., *svetoga* 43., *rešk̆oga* 41. i č., *naučenoga* 55., podobnim načinom 36., imaju plaćat drugih 100 ... 49. i t. d.

57. *Stupnjevanje pridjeva i priloga* vrši se po pravilu, kao i danas. U komparativu je nastavak *-eji.* Komparativi sklanjaju se kao određeni pridjevi te zadržavaju sve karakteristike sjevernočakavskog narječja: *stareji* 22., *od starejeh* 32., *starejemi* 35 i t. d. – ali: *starijem* 35., 42. Jednosložni pridjevi imaju u komparativnim oblicima nastavak *-ji: od mlajeh* (mlad-ji, mlađi, mlaji) 40. Komparacija pridjeva *malen, velik (veli), dobar* također je pravilna. Prilozi se stupnjuju nastavkom *-eje: drugačeje* 44. Superlativ je pravilan.

58. *Dvojina* nije nam, po svoj prilici, sačuvana u M. z. Možda joj se trag raspoznaje u nom. i akuz.: *dva suca* 48. i dr., *dva svetnika suca* 51. U drugim slučajevima uz brojeve *dva, tri, četiri i oba* dolazi plural: *tri skasi* 32., *četiri čuvari* 42., *po dveh suceh* 50., *imejte imenovat dveh dostojneh* 56., *pod dvemi ključi* 56.

59. *O brojevima* nema ništa naročito da se kaže. Pored *jedan* ima i stariji oblik: *prez jedine suprotivšćine* 54. Mjesto *nijedan* upotrebljava se uz negaciju *jedan: da nisu dužni delat jedne raboti* 59. O brojevima *dva, tri, četiri* bilo je već govora. Broj *osam* dolazi jedared u obliku *osom* 26. – to je bjelodana pisarska pogreška. *Desetice* glase: *dvajset* 49., 36., *trejset* 54., *četerdeset* 47. *Jedinice* vezuju se uz *desetice* isključivo veznikom *i. Stotice* glase *sto – dvesto* 49. Kod rednih brojeva valja spomenuti *treti* (stsl. *tretij*) 29., 42., *tretu* 31.; ti su brojevi nastali analogno prema *peti, šesti.* Inače se redni brojevi sklanjaju kao određeni pridjevi s čakavskim osobinama.

60. *Prilozi,* koji se najviše upotrebljavaju, ovi su: *do sada, najpervo, još, jošće,* kada 21. i dr., *već, veće* 34., *popervo* 39 i dr., *vaveki* 40.,

svagda 42., *ontrat* 44., *ravno* 48., *najpreja* 50., *jur* 54., *zdola* 21. i dr., *zgora* 39., *vane* 30. i dr., *kade* 41. i dr., *drugde* 32., *vnutre*, *ovde* 43., *okole* 30., *tolikajše*, *takajše* 24., 27. i dr., *odviše* 41., *skupno* 41., *složno* 42., *drugačeje* 44. Tvorba priloga odgovara današnjoj.

61. O prijedlozima *s* i *v* govorili smo ranije. Prijedlog *od* glasi *ot* ponajvećma u vezi s glagolom: *odlučiti: otlučiše* 42., *otlučihu* 39., *otlučil* 53., *otluki* 52., *otlučenje* 35., ali uporedo i: *od žita* 23., *od parentadi* 31., *odlučeneh*, *odlučiti*, *odluka* 60. Neobičniji su prijedlozi *verhu* 52., *zverhu* 44., *prez* 23. i dr., *sprotu* 50., *med* 60., *prek* 33., *zaradi* 38., *zvan* 39., *sporeda* 38., *vokolo* 28., *suprotiva* 28., *vanka* 34. Jednom je u prijedloga *do* elidiran *o* ispred drugoga *o: d' osam dan* 57.

62. *Veznici*, koji dolaze u statutu ovi su: sastavni *i*, *pak*, *ter*, *ni*, suprotni: *a*, *ale*, *ma pero'*, *leho*, *budi li si;* vremenski: *kada*, *kad*, *dokle*, *pervo leh (no);* uzročni: *zač*, *budući (da)*, *zaradi;* posljedični: *tako da;* namj.: *radi da*, *cića da;* pogodbeni: *ako*, *zvan ako;* dopunski: *prem da.*

63. Upitna čestica je *li: more l'* 28.

64. II. *Konjugacija*

Prezent ne razlikuje se od današnjega. Valja spomenuti neke osobitosti glagola *biti:* u 3. l. sg. glasi *ni* 33., *j': učinjeno j'* 30. Glag. *moći* ima redovito u 3. l. sg. i u 1. l. pl.: *more* 28., 50., 55. i dr., *moremo* 22., a u 3. l. pl.: *mogu* 50., 57. Glagol *ići* glasi: *najt* 31., 30., *najde* 26. i dr. *najdu* 42., *pojt* 55., 58., *najdoše* 26. Inače se mj. *ići* upotrebljava *gresti: gre* 29. i dr., *gredu* 29. i dr., a za *postaviti*, *metnuti* dolazi glagol *klastkladat* 39., 57.: *klada se* 34., *kladal* 29., *klal* 35., *kladeni* 37. Nalazimo i neobičnih oblika kao: *prevaruje* 32., *zgubiva* 27.

65. U *imperativu* sačuvani su stsl. oblici u glagola *moći* u 3. l. sg.: *mozi* 28 i dr., u 3. l. pl. *mozite* 44. i dr. Glag. *imati* glasi u spomeniku *imet* i prema tomu pravi imperativ: *imej* 55., *imejte* 54., i dr., ali i: *imajte* 44.

66. *Imperfekt i aorist.* U starije vrijeme bila su u narodu mnogo više raširena ova dva glagolska oblika. U čakavskom i kajkavskom vrlo su rijetki, a u književnom jeziku sve više ustupaju pred složenim vremenima. U M. z. je impf. dosta običan oblik: *beše* 26. i dr., *behu* 21. i dr., *pisah* 60. i t. d. Zagonetan je u rečenici ovaj oblik: *ostali poštovani svetniki biho to leto* ... 53. Mislim, da je tu pisar zabunom napisao *biho* mj. *bihu (behu).* Ali možda je taj oblik nastao pod utjecajem srednjoistarske čakavštine, gdje mj. *u* dolazi *o* (Pazin, buzeština). Aorist je još češći: *najdoše* 26., *odlučiše*, *spoznaše* 38., *učiniše* 42., *ordinaše*, *dikjaraše* 43., ali su običniji oblici s nastavkom *-hu* 3. l. pl. impf.: *činihu*, *učinihu* 29., 37., *otlučihu* 39. i t. d.

67. *Futur I. i futur II.* Buduće vrijeme glasi u 3. l. sg. *oće sterat* 47., a u 3. l. pl.: *ote platit*, *ote osudit* 44., 57., ali jednom dolazi i noviji oblik: *ne će* 60., *hoće bit* 60., *oće imat* 48., *ote platit* 44., *oće bit zibran* 60., – *bude sekal* 36., *bude hotel* 44., ali i: *bu imel* 58., *bu se našal* 44., *se bu*

videlo 57. Ova je stegnuti oblik od *budem* ušao u sjevernih čakavaca vjerojatno iz susjednoga slovenskog jezika. Danas 3. l. pl glasi u čakavaca: *te*, koji se javlja ovdje svega jedared 50. I *ote* i *te* razvili su se iz stsl. *hotęt*.

68. *Ostala složena vremena odnosno načini* tvore se kao u štokavskom.

69. *Part. prez.* nekoć se mijenjao po padežima. U M. z. nema tome traga. Taj se oblik pravi kao u štokavskom nastavkom *-ći*, ali krajnje *i* ima tendenciju da se gubi: *hoteći* 31., *videći, promišljajući, štatujući* 38., *čujujući* (mj. *čujući*), *sekući* 42., *ohranjajući* 43., *tverdeći* 60. – ali: *pasuć* 26., *čineć, ne overšujuć, ukranjujuć* 28., 29. *ne jumajuć* (zacijelo mj. *jimajuć)* 35. i t. d.

70. *Prilog prošli* ne dolazi u M. z.

71. Pridjev aktivni ima nastavak *-l*, koje nikada ne prelazi u *o*. Pridjev pasivni prave i glagoli stranoga porijekla: *pratikano* 52., *proibljeno* (tal. *proibire*) 58. (2 puta).

72. *Infinitiv* obično dolazi bez krajnjega *i:* izuzetak čine: *oće poći* 42., *oće reći* 54., *oće imet razbiti* 55.

73. *Glagoli bestematski* izjednačili su se sasvim s tematskima. Najbolje je sačuvana konjugacija tih glagola u *biti – jesam*. U M. z. nalazimo još bestem. glag. *dem, den: libar osam, den* L. s. (37); *pada penu libar osam ⟨den⟩ 8* ... (27); *sto dvajset i pet rajniš, den* 125.; *rajniši pedeset, den* 50.; *sto i dvajset i pet, dem* 125. (49); *libar pedeset, dem* L 50 (52); *pet sto fijorini, den* f 500 (47). To je 1. l. sg. prez. osnove *dě-* s nastavkom *-m*, gdje je *m* zamijenjeno nastavkom *n*. Isti se glagol javlja u Bernardinovu lekc.[249] i inače u staroj literaturi i živi još, ali samo kod starije generacije u Istri (Vodice),[250] na otoku Braču,[251] a u Kastavštini je oblik *den* i danas vrlo običan.[252] Ovaj se oblik čuje i u Mošćenicama. Kadlec[253] misli krivo, da je oblik *dem* prepisivačeva omaška i da se tu radi o denarskim librama. »Běží tu asi o chybu opisovače. Říkalo se sice »libra denárů«, avšak zde, jak se zdá, vyměřena je pokuta 6 liber a osmí denárů. Ackoli se v rukopisé na konci věty zpravidla výše pokuty ještě jednou opakuje zkratkou L., t. j. libar ..., zde asi písař učinil chybu. Nápadná je arci pokuta 6 libar a 8 den.« U spomenutim slučajevima mi kažemo, na pr. u priznanicama: slovom dinara, ili: t. j. Din toliko i toliko, a Nijemac veli: sage und schreibe.

74. *Dual* je glagola živio u čakavskom do kraja 16. v., a možda i kasnije, ali ga u M. z. nema.

[249] Rešetar M., Rad 136. str. 160.

[250] Ribarić J., o. c. str. 119.

[251] Hraste M., Čak. dij. ostrva Brača. Bgd. 1940., str. 55.

[252] Jardas J., Kitica mažurani, Zgb. 1953., str. 119.

[253] Kadlec K., o. c. str. 37.

U starijim našim jezičnim spomenicima nailazimo često na primjere, gdje pridjev, ili odnosna zamjenica uz imenicu sr. r. u pluralu stoji u ž. rodu plurala: *druge vanske pasišća; druge dreva; dreva, ke ne bi bile njegove* ... 33. i t. d.

Vrlo je običan u našem Zakonu gen. s prijedlogom *od* (ot), gdje bismo očekivali sam genitiv. Evo samo nekoliko primjera: *knjige od zakona* 21., *po kreposte od zakona, potreba od pravdi* 43., *greh od preljubodejstva* 46., *grad ot Kastva* 50., i t. d. Ova se upotreba prijedloga *od* s gen. imenice, nema sumnje, uvukla u naš jezik iz talijanskog, gdje u ovom slučaju uvijek stoji prijedlog *di* s imenicom.

Naš svijet meće akuz. oblik mj. nom. zamjenice, koja se odnosi na imenicu, te znači neživo; takvih primjera ima i u našem statutu: *sir, koga davaju* 58., imaju se klast ... v ... kaselu od trih ključi: jednoga oće imet 58.

Naš spomenik upotrebljava prijedlog *s*, gdje mu nije mjesto: *branit z blagom* 22., *klet se z Bogom ni svetum Marijum ni z ostalemi svetemi* 45., *ča je zaperto z grajum* 57., *z gromacum* 57. Neobičan je smještaj prijedloga *s (z)* u ovom primjeru: *da nijedan mozi ženum z tujum činit greh* 46.

Tako isto nam je neobično, te ne nalazimo uz *nijedan* negacije: *da nijedan mozi deržat, da nijedan mozi činit* 45. I to će biti utjecaj talijanskog odnosno latinskoga jezika; uz *nessuno* (lat. nullus) ne smije stajati zanijekan glagol: *nessuno puo' tenere; nessuno puo' fare.*

Jedna je od oznaka čakavskog narječja, da enklitika smije stajati na početku rečenice, ili rečeničnog dijela; ovakvih primjera pruža M. z. dosta: *vas puk, starci, suci ... i su svi skupa odlučili* 52., *zač su vaveki ... stareji delali i su vlastita blaga davali* 22., *ki bude hotel, da svi stareji budu sudili, su dužni stareji ...* 44.; *se bolota za kancalara* 24.; *ta prodaja ... se razume, bude va sveh mesteh* 58.

U Liburniji i inače stariji svijet upotrebljavao je, da bi iskazao poštovanje, zamjenicu *Oni* namjesto *Vi*. Tu je starinu, koja nas podsjeća na feudalno doba, sačuvao i M. z.: *gospodin kapitan su koncedili* 41.

U našem se jeziku mora mijenjati ime i prezime: to je pravilo propisano provedno u M. z., ali jednom ima: *pred ocem Frančiškom Šaverijom Petris* 59.

Osobina je čakavskog narječja, da imperativ može stajati i u sporednoj rečenici. I u M. z. ima više ovakvih primjera: *svaki, ki bi se čutil agravan, mozi se apelat* 44.; *kade se budu oteli skupit, da imejte obznanit* 54.; *ako bi potreba, imejte zvat; va pomanjkan'je od plovana – Kazljani imejte imenovat* 56.

Stariji naši pisci upotrebljavaju infinitiv uz glagol *imati*, da bi označili nešto, što mora biti. Takav izričaj vrši službu latinske pasivne perifrastične konjugacije. Od mnogih primjera navodim tek nekoliko: *je zapovedano, da se imaju deržat straže, da prasci nimaju se deržat va grade*

30.; *da svi tištamenti imaju se zapisat* 31.; *ki bude koga takovega obznanil, da ima prijet dara* 41.; *ima pravično delat svaku stvar; ima povedat* 25. i t. d.

U čakavaca i u starih dubrovačkih pisaca često se *aorist* glagola *biti* upotrebljava ondje, gdje bismo očekivali kondicional. U M. z. dolaze: *da mozi svaki od parentadi otkupit blago prodano, i ki ne bi na na paježe* 31.; *ako bi potreba, imejte zvat* 55; *malinari imaju mlet ... domaćem ... zvan ako ne bi na grote* 28.

Po pravilu se u čak. još i danas, gotovo redovito, namjera izražava prijedlogom *za* i infinitivom. Taj je očiti italijanizam obilato upotrebljen i u M. z.: *za overšit* 26., *za remedijat; za razbit voti* 51., *za opret grad* 58. i t. d.

U M. z. uvodi se *namjera* riječima *radi, zaradi, ćića: radi da svaki se bude znal čuvat* 41., *dat jih ... zaradi da budu kaštigani* 42.; *ćića da odsada ne ostaje zlo činjenje* 44. i t. d.

VI. RJEČNIK

U ovaj sam rječnik unio sve domaće riječi, koje u M. z. glase drukčije nego u našem književnom jeziku, ili imaju drugo značenje, a od tudica one manje poznate, ili one, koje su prekrojene na naš kalup, te ih je teže prepoznati.

Agravan, agravij 44., 50.: tal. aggravare, aggravio – teretiti, tužiti
ajda 23. – heljda, hajda
akord 41. – tal. accordo – suglasnost, sporazum
arbadija 33. – tal. erbatica – travarina

Balota, balotanje, balotat, balotan 24. i dr. – tal. ballotta, ballottazione, ballottare – kuglica za glasovanje, glasovati, birati

baloti razbit – glasove pobrojati

bar 23. – neko žito nalik na proso

beč 32. – novac, prema našem Beč; i danas u Liburniji beči = novac; »pogrešno je mišljenje, da se izvodi od tal. bezzo. Vierojatno je obratno, da se »bezzo« izvodi od hrv. beč.« (Herkov, »Horvacki novac.« Starine 44, Zagreb 1952, str. 186.)

bekarija 27. – tal. becaria – mesnica

bergud 58., – gaj, šumica; još danas dio riječkoga teritorija

Brgudi; selo u Istri – možda od tal. borghetto; prof. Skok izvodi riječ od virgultum

bošak 42. – tal. bosco – šuma

Černjenka 27. – modrica, masnica (u Voloskom črnjavka)

čavli klast 29. – čavle zabosti, ubilježiti znakove kod izmjere zemljišta

Derl od drijeti 27. – derati
dostojan 42. – valjan
duperat 59. – tal. adoperare – upotrebljavati

Erž 23. – raž

Fadigat 39. – tal. faticare – raditi, mučiti se
fijorin 47. i dr. – tal. novac florenus – 16 beča
frugi 27. – od lat. fruges – zrnje, zrno
fundevat 42. – tal. fondere – uništavati

Gambijat 46. – tal. cambiare – mijenjati
gernut (veje) 57. – grabiti (suho lišće)
glas nepošten klast 35. – klevetati
gost 42. – stranac
gostinski (pastir) 58., – stranjski (i u Krčkom st.)
governat se 25. – vidi guveran
govorac 31. – zagovornik, odvjetnik
graja 57. – ograda (od trnja)
gromaca 57. – ograda (od naslaganog kamenja bez vapna)
grot 28. – koš (u mlina), iz kojega se sipa žito, da se melje
guveran, guvernat 25. – tal. governo, governare – upravljati

Hudobija 46. – opačina

Inštancija 51. – lat. instantia – molba
intrada 23. – tal. entrata – prirod
izveržen 28. – od izvrći – izbačen

Juštat se 47. – tal. aggiustarsi – nagoditi se

Kamara 51. – tal. camera – soba, drž. blagajnica
kantat 41. – tal. cantare, incanto – klicati kod prodaje na dražbu
kasela 58. – tal. cassella – sanduk
kaž 51. – tal. caso – slučaj
klast 35. i dr. – metnuti
klic 33. – od klik. klicati – povik, objava (dražbe) – tal. strida
komunšćak 25. i dr. – od tal. commune s našim nastavkom -šćak – općinski funkcioner
konop dat 38. – prema tal. dare la corda – vezati konopom optuženika za laktove, pa ga objesiti, da prizna krivicu
kopa 24. – ugljenara (u kastavštini i danas)
kužadu, kuževat 34., 32. – tal. accusare – tužiti
kvaderna 21. – tal. quaderno – svezak listova papira
kvarela 44. – tal. querela – tužba

Likuf 24. – njem. litkauf, Leitkauf – »što se popije ili prava gozba, što se učini, kad se svrši kakva zajednička radnja ili posao, ili se uglavi pogodba« – ARj.

lotrija 41. – lupeština, bludnost; prema ARj. riječ je baltičko-slav., ali je postanje nejasno, valjada od tuđe riječi, ali ne zna se, da li od lat. latra ili od germanske lotar, later, lotterbube
loza 36. – šuma, gaj
lumbarda 56. – lumbarda, top
lju(d)ski (vinograd) 31. i dr. – seljački

Mankament 28. – tal. mancamento – nedostatak, krivnja
marka 29. i dr. – njem. die Mark – novac, porez
muvit se 50. – stslav. мълвити; bučiti, vikati
muvljenje 47. – imenica od muviti se

Načinjat 45. – popravljati
nadlog 54. – porez
nastat 46. – nastojati, obavljati
natklad 49. – izvanredan dodatak porezu
naučen 51. – učen
nezamaršćina 27. i dr. – metateza od zanemaršćina – nemar
novica 56. – novost (i u Kastavskom statutu)

obelit (beršljan) 34. – obijeliti, oštetiti (koru od stabla)
obnajt 45. – naći, pronaći
obočitovat 53. – obznaniti, oglasiti
obrečen 58. – oklevetan
očit 60. – javan
ohranjujući 44. – zadržavajući pravo
okličat 29. – oglasiti
on:rat 44. – od tal. tratto, ad un tratto – tada (i danas u kastavštini)
opravit 44. – obaviti
opsluževat 52. – obavljati
opstat 31. – zaostati, kasniti
osobojni (svet) 54. – posebno vijeće, savjet

Pačat se 32. – tal. impacciarsi – miješati se
pajež 31. – kraj, završaj
pasat 57. – tal. passare – proći
pašt 24. – tal. pasto – obrok, jelo
pena 26. i dr. – tal. pena – kazna, globa
penj 32. – tal. pegno – zalog
pero' 50. – tal. pero' – ali
peržun 57. – zatvor
pirevica 23. – vrsta pšenice; u Vrbniku na Krku: pirovica
pitanije 54. – porez
ponestra 34. – prozor
ponutit 35. – ponuditi
porat 33. – luka
pošeš 31. i dr. – tal. possesso – posjed
pošešur 53. – tal. possessore – posjednik, vlasnik

pošibiltad 57. – tal. possibilità – mogućnost
povedat 22. – reći, pričati
prepovedat, prepoved 34. i dr. – zabraniti
pretendit 52. – tal. pretendere – zahtijevati
pribranit 57. – zabraniti
prikladat (župana i dr.) 24. – birati
primerit se 38. – dogoditi se
privancat 57. – tal. avanzare s našim prijedlogom *pri* – preostati
proponit 48. – predložiti
pšelac 23. – pčelac, roj; u Draguću u Istri pšela (sr. Štefanić, Glag. notarski protokol iz Draguća u Istri. Zagreb, 1952. str. 93.)

Rajniš 54. i dr. – novac, njem. Rheinisch-florenus Rhenensis – ranjski florin
razlučit 55. – odijeliti
rekurit 55., 50. – tal. ricorrere – utočiti se, uložiti utok, prizvati se
remedijat 34 – tal. rimediare – popraviti
rota 22. – zakletva
rotit 24. – zakleti
rotan 38. – tal. rotto (?) – prekinut, slab, bolestan

Sinožet 33. – pašnjak, sjenokoša.
skantat 41. – tal. cantare, incanto – završiti klic, znak, da je prodaja ili dražba završena
skas (konopa) 32. – mletački scassare, scasso – potez, udarac
spodopšćina 26. – pristojnost
sporeda 38. – uporedo, zajedno
spravit (svet) 39. i dr. – savjet, vijeće sazvati
spud 24. – mjera za tekućine i zrnje
stareji 22. i dr. – članovi »sveta«, vijeća
sterat (peni) 44. – utjerati (globe)
stol (pravdeni) 38. – sud
sudba 48. – suđenje
svet 24. i dr. – savjet, vijeće

Šekret 26. – tal. secreto – tajna
šentencija 51. – lat. sententia – presuda, odluka
škodnik 42. – štetočin
šoldin 26. i dr. – tal. soldino – novac
špendiia 28. i dr. – trošiti, trošak
štancija 28. – tal. stanzia – imanje
štat 51. – čitati
šterped 36. – grm
štivra 49. – njem. Steuer – porez; govori se u kastavštini
štrapacan 37. – tal. strapazzato – pohaban

Tansa 56. – tal. tansa – taksa
tarman 26. – izgrizen od moljaca, grivnja

telesni (glavari) 35. – svjetovni
trameš 36. – tal. tramesso – manje stvari za prijenos
tratan 26. – tal. trattare – postupati
travinjat se 27. – tal. intravegnire – dogoditi se
turan 56. – toranj

Vajet 27. – zahvatiti
valjad 36. – tal. mlet. validitade – valjanost
vancat 57. – tal. avanzare – preostati
veje 57. – suho lišće
vicedominat 58. – zemalj. financ. vlast
volta 31. – tal. volta – put

Zapirat 57. – zatvarati
zatužit 42. – tužiti
zavezat se 52. i dr. – obvezati se
zemat 54. – uzimati
zibrat 42. – izabrati
zignat 31. – istjerati
zikidevat 34. – kidati
zlodelnik 45. – zločinac
zvan 23 i dr. – izvan, osim
zvedenje 25. – ispitivanje, istraga; u Kastavštini *zvedljiv* = radoznao

Žaminancija 25. – tal. esaminazione – ispitivanje, istraga
žir 28. – voćka, voće
živina 27. i dr. – stoka (sitna i krupna)

Imena lokaliteta

Balini – niže Balini 33.
Bergud – zvan Berguda 38.
Draga – prek Dragi 33.
Podbreg 59.
Rov – v Rove 33
Sedlo 33.
Veli Verh 33.